

**МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХҮҮХЭД ХӨГЖИЛ, ХҮҮХДИЙН ЭРХ ХАМГААЛЛЫН
ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ**

(Мэдээлэл, лавлагаа)

*И.Жаргалзаяабямба, О.Нарантуяа***АГУУЛГА**

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Нэг. Монгол Улсын хүүхэд хөгжил, хамгааллын эрх зүйн орчин

1.1.Хуулиуд

1.2.Бодлогын баримт бичиг, Засгийн газрын хөтөлбөрүүд

Хоёр. Хүүхдийн эрхийн өнөөгийн байдал, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, олон улсын байгууллагын зөвлөмж

2.1.Хүүхдийн эрхийн үндсэн зарчмын хүрээнд

2.2.Иргэний эрх, эрх чөлөө

2.3.Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл

2.4.Гэр бүлийн орчин ба хүүхдийн асрамж, халамжийн үйлчилгээ

2.5.Эрүүл мэнд ба нийгмийн халамж

2.6.Тусгай хамгааллын арга хэмжээ

Гурав. Цаашид авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй арга хэмжээ

Дөрөв. Нийгмийн халамжийн сангаас хүүхдэд олгох зарим тэтгэмж тусламж, хөнгөлөлтийн хэмжээ

Тав. Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газраас хүүхэд хамгаалал, аюулгүй байдлын чиглэлээр хийсэн ажлын талаар

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Товчилсон үгийн жагсаалт:

АШУҮИС	Анагаахын Шинжлэх Ухааны Үндэсний Их сургууль
БСШУСЯ	Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын яам
ГБХЗХГ	Гэр бүл, Хүүхэд Залуучуудын Хөгжлийн газар
ГХЯ	Гадаад хэргийн яам
МХЕГ	Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий газар
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ОУБ	Олон Улсын Байгууллага
ОУХБ	Олон Улсын Худалдааны Байгууллага
СӨБ	Сургуулийн өмнөх боловсрол
СЭМҮТ	Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ХНХЯ	Хөдөлмөр, Нийгмийн Хамгааллын Яам
ХЭҮК	Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс
ЦЕГ	Цагдаагийн ерөнхий газар
ЭМЯ	Эрүүл мэндийн яам

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Энэхүү мэдээлэл лавлагааг НҮБ-ийн Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, түүний хэрэгжилтийн талаарх тайлан болон НҮБ-ын Хүүхдийн хорооноос Монгол Улсын Засгийн газарт өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж болон хүүхэд хөгжил, хүүхдийн эрх хамгааллын чиглэлээр ажилладаг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, олон улсын байгууллагуудаас гаргасан тайлан мэдээлэл, холбогдох судалгаанд үндэслэн тоймлон гаргав.

Монгол Улсад хүүхэд хөгжил, хамгааллын асуудлыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Гэр бүлийн тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Боловсролын багц хуулиуд, Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хууль, Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль болон холбогдох бусад эрх зүйн актуудын хүрээнд зохицуулж байна.

Нийгэм хурдацтайгаар хувьсан өөрчлөгдөж буй цаг үед хүүхэд тэвчишгүй хөдөлмөр эрхлэх, цахим орчинд донтох, гэр бүлийн орчинд болон цэцэрлэг, сургууль, асран хүмүүжүүлэх газар, сургуулийн дотуур байр, ажлын байр, гудамж талбайд бие махбод, сэтгэл санааны, бэлгийн болон үл хайхрах хүчирхийлэлд өртөх тохиолдол гарсаар байна. Хүүхдийн эрхийн эдгээр зөрчлийг арилгах, таслан зогсоох, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд дан ганц хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах нь хангалтгүй бөгөөд хүүхэд болон насанд хүрэгчид, үүрэг хүлээгчдийн мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх, нийгмийн тогтсон хандлагыг өөрчлөх, зөв дадал, зан үйлийг хэвшүүлэх шаардлага тулгарсан хэвээр байна.

Мөн амьдралын ялгаатай хэв маяг үүсч байгаагаас улбаалан хүүхэд, өсвөр үеийнхний дунд амьдралын түвшин, гарал үүсэл, боловсрол, гадаад байдал, хөгжлийн бэрхшээл зэргээс шалтгаалсан тэгш бус байх, ялгаварлан гадуурхагдах тохиолдол байсаар байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль зэрэг гол гол хуулиуд санхүү, арга зүй, хүний нөөцийн дутагдалтай байдлаас шалтгаалан үр ашигтай хэрэгжиж чадахгүй байна гэсэн дүгнэлтийг олон улсын байгууллагаас Монгол Улсад өгсөн байна. Тухайлбал:

Хүүхэд амьд явахын эрхийн хүрээнд Засгийн Газар хүүхэд бүрийг эсэн мэнд амьдрах, хөгжих бололцоогоор дээд зэргээр хангах үүрэгтэй ч төрөөс хүүхдийн хөгжил, хамгааллын талаар хууль, эрхзүйн орчныг бүрдүүлэн, тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа хэдий ч аюулгүй ажиллагааны дүрэм журам, стандарт мөрдөөгүй, үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллага, иргэд болон эцэг эхчүүдийн үүрэг хариуцлага сул, тэдний хайхрамж болгоомжгүй байдлаас шалтгаалан хүүхдүүд осол, гэмтэлд өртөх зэргээр эрүүл мэнд, амь насаараа хохирсоор байна.

Тухайлбал: 2018 оны эхний 7 сарын байдлаар гэмт хэргийн халдлагад 1028 хүүхэд өртөж хохирсон нь өмнөх оны мөн үеэс 144 нэгжээр буюу 16.3 хувиар өссөн.²¹⁷

Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас 13 хүүхэд хохирч, 355 хүүхэд бэртэж, гэмтсэн бол 55 хүүхэд нас барсан байна. Зам тээврийн осол, гэмтэл 0-5 хүртэлх насны хүүхдийн 3 дахь шалтгаан, 6-18 насны хүүхдийн 2 дахь гол шалтгаан болж байна. 2018 он гарсаар зам тээврийн ослын улмаас 304 хүүхэд гэмтэж, 4 хүүхэд нас барсан байна.

Хүүхэд амьд явах эрхийн хүрээнд хүүхэд хамгааллын үйлчилгээг боловсронгуй болгох зорилгоор хүүхдийн эрх ба бизнесийн зарчимд суурилсан “Хүүхэд хамгааллын даатгалын үйлчилгээ”-г нэвтрүүлсэн байна. Энэхүү даатгалын үйлчилгээг нэвтрүүлснээр даатгалын тохиолдол үүсэх буюу хүүхэд ор сураггүй алга болох, бүх төрлийн хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд эрэн хайх, эрүүл мэндийг нөхөн сэргээх, тээвэрлэх, аюулгүй байдлыг хангах, хууль шүүхийн шатанд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх өмгөөлөгчийн зардал зэргийг даатгалын компаниар нөхөн төлүүлэх боломжтой болох юм.

Хүүхэд мэдээлэл олж авах эрхийн хүрээнд Сүүлийн жилүүдэд зөвхөн манай улс төдийгүй дэлхийн бүх улс оронд хүүхдүүдийн интернетийн хэрэглээ өсч байгаагаас үүдэн сөрөг нөлөө нь нэмэгдэж байгаад бүх нийтээрээ анхаарал хандуулах нөхцөл байдал бий болоод байна.

²¹⁷ЦЕГ-ын Мэдээллийн сан

Манай улсын хувьд хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг дэлгэцийн донтолт болон цахим орчны гэмт хэрэг, хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээг дэмжих чиглэлээр “Мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээг бий болгох, цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөгөөс урьдчилан сэргийлэх” чиглэлээр авах арга хэмжээний төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлж байна. Төлөвлөгөөний 3 зорилтын хүрээнд нийт 28 арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2018 оны 5 дугаар сард Цахим бодлогын түр хороо байгуулсан бөгөөд энэ хороо нь нийгмийн сүлжээнд хүний эрх, ялангуяа хүүхдийн эрх хэрхэн зөрчигдөж байгаад судалгаа, дүгнэлт хийж, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, хүүхдийн эрүүл мэнд, бие махбод, оюун санаа, ёс суртахууны хөгжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө бүхий мэдээллээс тэднийг хамгаалахад олон нийтийн оролцоог идэвхжүүлэх чиглэлээр ажиллаж байна. Хүүхдүүд цахим тоглоомонд донтох, гэмт хэрэг зөрчилд холбогдох зэрэг эрсдэлд өртөх нь эцэг эхчүүдийн хариуцлагатай холбоотой боловч хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих, хүүхэд чөлөөт цагаа өнгөрүүлэхэд зориулсан биеийн тамирын талбай, тоглоомын төв, усан бассейн, спортын цогцолбор, хүүхдийн ордон зэрэг газрууд хомс байгаатай бас холбоотой байна.

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн хүрээнд Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл нь нийгэм, сэтгэл зүйн хохирол амсах, хүчирхийллийг хүлээн зөвшөөрөх, эрт бэлгийн харилцаанд орох, сэтгэл зүйн дарамтад орох, ой тогтоолт нь буурах, эмх цэгцээ алдах, хий юм үзэх, түрэмгий зан авиртай болох, уушиг, зүрх, элэгний өвчлөл, бэлгийн замаар дамждаг өвчнүүд, үр зулбах гэх мэт сөрөг үр дагавруудтай.

Бие махбодийн буюу биеийн шийтгэл нь олон хэлбэртэй байдаг бөгөөд биеийг тавгүйтүүлэх зорилгоор үйлдэгдэх биеийн хүчээр үзүүлж буй аливаа шийтгэлийг хэлнэ. Үндэсний статистикийн хорооноос 2010-2014 оны хооронд хийсэн судалгаанаас үзэхэд, 2-14 насны хүүхдийн 45-47% нь гэр бүлийн аль нэг гишүүний зүгээс үзүүлэх биемахбодийн шийтгэл амсдаг гэсэн дүн гарчээ. Бие махбодийн шийтгэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Хүүхдийг эерэг аргаар хүмүүжүүлэх үндэсний аян”-ыг 21 аймаг, 9 дүүрэгт өрнүүлж 1628 сургагч багш бэлтгэж, 8240 боловсролын байгууллагын ажилтан, 53,650 эцэг эхчүүдэд сургалт зохион байгуулж, зөвлөгөө мэдээлэл, нөлөөллийн ажил хийгдэж байна. Сургууль, цэцэрлэг, асрамж, халамжийн байгууллагын орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөх явдал буурахгүй байна. Сургууль, цэцэрлэгийн орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөх шалтгаан нөхцөл маш олон талтай хэвээр байна.

Манай улсын хувьд сүүлийн жилүүдэд хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн тоо өсч, үүний дотор ураг төрлийн хүчирхийлэл нэмэгдсэн байна. Цагдаагийн байгууллагын тоо мэдээгээр 2015-2017 онд хүчиндэх гэмт хэргийн улмаас 950 хүн хохирсоны 936 эмэгтэй, 14 эрэгтэй хүн байна. Энэ хугацаанд 6 хүний амь нас хохирч, 262 хүн гэмтсэн ба нийт хохирсон хүмүүсийн 469 буюу 49,4% нь 18 хүртэлх насны хүүхэд байна.²¹⁸

²¹⁸ ЦЕГ-ын Мэдээллийн сан

“Хүчиндэх” гэмт хэрэгт сэжиглэгдэн шалгагдсан хүмүүсийн 97 буюу 10.1% нь “Ураг төрлийн хамааралтай” хүмүүс бөгөөд тэдний 44.3% нь хойд эцэг, 18.5% нь төрөл садангийн хүн, 12.3% нь төрсөн эцэг, 10.3% нь хүргэн нь байна.

Эрүүл мэндийн байгууллагын мэдээллээр 2017 онд хүчирхийллийн шалтгаанаар эмнэлгийн тусламж, үйчилгээ авсан нийт 17.309 тохиолдлын 1835 тохиолдол буюу 10.6 хувь нь хүүхэд байжээ. Харин гэмтэл согог судлалын үндэсний төвд 2017 онд гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн нийт 910 үйлчлүүлэгч үйлчлүүлснээс 299 нь 0-16 насны хүүхэд байжээ.²¹⁹

Гэр бүлийн орчны хүрээнд Монгол Улсын хүн ам 2017 оны урьдчилсан дүнгээр 3,2 сая болж, нийт өрхийн тоо 885,639 мянган гэр бүл бүртгэлтэйгээс 2017 онд шинээр 20470 хос гэрлэлтээ бүртгүүлж, 3945 гэр бүл цуцалсан байна. Өмнөх онтой харьцуулахад гэрлэлт 22 хувиар өсөж, цуцлалт 3,4 хувиар буурсан байна. Улсын хэмжээнд гэр бүлд зөвлөгөө өгөх 14 төв, танхим ажиллаж зөвлөгөө мэдээлэл өгч байна.

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээний хүрээнд “Гэр бүлийг дэмжих туршилтын хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж байна.

Гэр бүл, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг эрт үед илрүүлэх, таслан зогсоох, нөхөн сэргээх үйлчилгээнд хохирогч бүрийг хамруулах, тохиолдол бүрт үзүүлэх илрүүлэлт, нөхцөл байдлын үнэлгээ, тусгай хамгаалалт, сэтгэл зүйн болон хууль зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээг үнэ төлбөргүй болгоход хөрөнгө санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Асрамжийн үйлчилгээний хүрээнд: 2018 оны 6 дугаар сарын байдлаар Монгол Улсад 31 асрамж, халамжийн төвд 1013 хүүхэд амьдарч байна.

Нийслэлийн Цагдаагийн газар болон Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас эцэг эхийн хараа хяналт сул хүүхдийг илрүүлэх арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулж, хүүхдүүдийг эцэг эх, асран хамгаалагчид нь хүлээлгэн өгөх, шаардлагатай тохиолдолд хамгаалах байр, халамж, асрамжийн төвүүдэд байршуулж, удаан хугацаагаар тэнэсэн гэр бүлдээ очих боломжгүй хүүхдүүдийг “Хараа хяналтгүй хүүхдийг нийгэмшүүлэх төв”-д байрлуулан нийгэм, сэтгэлзүйн нөхөн сэргээх үйлчилгээг үзүүлж байна.

Цаашид хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг гэр бүлд түшиглэн хэрэгжүүлэх бодлогын хүрээнд төрийн зайлшгүй асрамж, халамж шаардлагатай хүүхдийг төвлөрсөн асрамжийн газарт биш гэр бүл, түүнтэй дүйцэх орчинд төрөл садны болон асралт гэр бүлд өсгөн хүмүүжүүлэх бодлого баримталж, тус үйлчилгээнд шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай.

²¹⁹ Асуулгын хариу, ХЗДХСайд, 2018.05.18

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн асуудлаар дэлхий нийтийн хэмжээнд үл хүндлэл, ялгаварлан гадуурхалтад хамгийн ихээр өртөн, нийгмийн амьдралаас тусгаарлагдсан хүмүүсийн тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд багтдаг байна. Монгол Улсын нийт хүн амын 36.2 хувийг 0-18 хүртэлх насны хүүхэд эзэлж байгаа бөгөөд үүнээс 11.435 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байна. Улсын Их Хурлаас 2016 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг батлан гаргасан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн эрх ялангуяа сурч боловсрох эрхийг баталгаажуулж, тэдний амьдрах орчныг сайжруулах, нийгмийн халамж үйлчилгээний талаар нарийвчлан зохицуулж өгсөн.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй 2-5 насны хүүхдийн сурч хөгжих эрхийг хангах асуудал хүндрэлтэй асуудлын нэг байсаар байна. Монгол Улсад ганцхан байдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг хүлээн авдаг 10 дугаар цэцэрлэгийн барилгыг шинээр барих асуудал 5 дах жилдээ шийдэгдэж чадаагүй л байна. 2018 оны 6 дугаар сард Засгийн газраас цэцэрлэгийн барилгыг 5.3 тэрбум төгрөгөөр барихаар шийдвэрлэсэн боловч ахиц гарсан зүйл байхгүй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ерөнхий боловсролын энгийн ангид сургах асуудлыг хүндрэлтэй асуудал хэвээр байна. Ихэнх багш хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ангидаа авч сургахдаа амжилттай сургаж чадна гэдэгт эргэлздэг. Энэ нь энгийн сургуульд ажиллаж буй багш нарын хандлага, ойлголт, заах арга эзэмшсэн байдал, ур чадвартай нь холбоотой юм.

Манай улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хэдэн хүүхэд хаана, хэнтэй хэрхэн амьдарч буй талаар нэгдсэн тоо баримт өнөөг хүртэл байдаггүй. Төрийн байгууллагуудаас гаргасан статистик мэдээллүүд ч өөр хоорондоо зөрүүтэй байна.

Тухайлбал, улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд суралцдаг зургаан тусгай сургууль байдаг ч эдгээр сургуульд нийт 1700 орчим хүүхэд суралцдаг.

Хүүхдийн боловсролын хүрээнд Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх хүрээнд 2018 онд боловсролын салбар дахь хүүхэд хамгааллын асуудалд анхаарал хандуулж, хүүхдийн эрхийн зөрчил, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг бууруулах, хүүхдийн хөгжил, оролцоог дэмжих, багш, эцэг эхийн үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, хүүхдэд ээлтэй сургалтын орчин нөхцөлийг сайжруулахад чиглэсэн “Хүүхэд хамгааллын жишиг сургууль” загварыг улсын хэмжээнд ерөнхий боловсролын 31 сургууль дээр 2018-2019 оны хичээлийн жилд хэрэгжүүлж байна.

2017-2018 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын 729 сургуульд 572,8 мянган хүүхэд суралцаж байна. ЕБС-ын дотуур байранд 35,2 мянган хүүхэд суралцаж байгаагийн 73% нь малчдын хүүхэд байна.

Улаанбаатар хотын хувьд цэцэрлэггүй 21 хороо байна. Улсын хэмжээнд цэцэрлэгт хамрагдалт 74.6 хувь, нийслэлд 76 хувьтай байна. Цэцэрлэгт хамрагдаж чадахгүй байгаа 73500 хүүхэд байна.

Хүүхдийн хөдөлмөрлөх эрхийн хүрээнд Хүүхдийн хөдөлмөр нь сурч боловсрох, эрүүл байх боломжийг үгүйсгэж, ядуурлыг гүнзгийрүүлж байдаг тул хүний үндсэн эрхийн зөрчил гэж үздэг.

Хүүхдийг хэт эрт хөдөлмөр эрхлэхээс сэргийлэхийн тулд ОУ-ын Хөдөлмөрийн байгууллагын 138-р конвенцод хөдөлмөрийн насны доод хязгаарыг заавал эзэмших боловсролыг бүрэн эзэмших наснаас багагүй буюу ямар ч тохиолдолд 15 наснаас багагүй байхаар тодорхойлсон байна.

Монгол Улс 2001 онд нэгдсэн орсон 1999 оны Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлд Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг тодорхойлжээ. Засгийн газраас 2011 онд Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хүнд хэлбэрийг устгах үндэсний хөтөлбөрийг баталсан.

Өнөөгийн байдлаар уул уурхай, хөдөө аж ахуй, барилга, тээвэр, зочид буудал, боловсруулах үйлдвэр зэрэг 11 салбарын 79 ажлын байрыг хүүхэд эрхэлж болохгүй, хүнд ажлын байранд тооцдог.

Ажил эрхэлж байгаа арван хүүхдийн найм нь хөдөө аж ахуйн салбарт, нэг нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, засвар үйлчилгээний газарт ажиллаж байна. Мөн 15-17 насныхан уул уурхай, олборлолт, боловсруулах үйлдвэрт ажиллаж байна. Судалгааны тархалтын тооцоогоор 5-17 насны 1857 хүүхэд өрхөөс гадуур эдийн засгийн ажиллагаа эрхэлж байх бөгөөд тэдний 65,4 хувь нь сургуульд сурдаг байв. Ажил эрхэлдэг нийт хүүхдийн 2,0 хувь цалин хөлстэй ажил эрхэлж байна. Эдгээр хүүхдийн 11.1 хувь хүнд хортой болон аюултай ажил хийж байна.

Уралдаанч хүүхэд: Хурдны морь унаж уралдах нь хүүхдийн хөдөлмөр төдийгүй хөдөлмөрийн мөлжлөгийн хэлбэр гэж НҮБ-ийн Хүүхдийн хороо үзсэн байна.

Унаач хүүхдийн дийлэнх нь амьжиргааны түвшин доогуур айлын хүүхэд байдаг. Эхчүүдийн боловсролын түвшин, өрхийн амьжиргааны түвшин дээшлэх тусам хүүхэд хурдан морь унах нь буурах хандлагатай байна. Хурдан морь унаач хүүхдийн нийгмийн хамгааллын асуудлын нэг хэсэг нь ослын даатгал болон морины эзэнтэй хийх гэрээ, урамшуулал юм.

Тиймээс хурдан морины уралдаанч хүүхдийн гэнэтийн ослын даатгалын нөхцөлийг сайжруулж, даатгалын хураамжийг 100,000 төгрөг болгож, 20,0 хүртэл сая төгрөгийн нөхөн олговрыг олгуулах асуудлаар Санхүүгийн зохицуулах хороо, даатгалын компаниудтай хамтран ажиллаж байна.

2018 онд хурдан морины уралдаанч хүүхдийг био сканаар бүртгэж, мэдээллийг цахим бүртгэлд оруулах ажлыг үндэсний хэмжээнд зохион байгуулсан.

Бэлгийн мөлжлөг болон хүчирхийлэл: 2010–2014 онд бэлгийн мөлжлөг, хүүхдийг хил дамнуулах худалдаалах асуудлаар 8 төрлийн судалгаа хийж, үр дүнг нь холбогдох байгууллага олон нийтэд мэдээлсэн байна.

Хүний наймааны төрөл, хэлбэрийн хувьд бэлгийн мөлжлөг болон хуурамч гэрлэлтийг хамгийн түгээмэл хэлбэр гэж үзсэн байна. “Өсвөр насны хүүхдийн садар самуун, бэлгийн мөлжлөгт өртөж буй талаарх судалгаа”-аар оролцогчдын 41,6 хувь нь 20-24 насны, 34,7 хувь нь 15-19 насныхан буюу залуу, өсвөр насны хүүхэд ихэвчлэн хүний наймааны гэмт хэрэгт өртөж байна гэж үзсэн байна.

Мөн уран нугаралтын үзүүлбэрээр хилийн чанадад гэрээгээр ажиллах явцдаа хөдөлмөрийн мөлжлөг, хүний наймаанд өртөх эрсдэлтэй байдалд орсон үед гадаад дахь Монгол Улсын дипломат төлөөлөгчийн газрууд, Эрүүгийн цагдаагийн газар хамтран ажиллаж, хүүхдийг эх оронд нь буцаасан тохиолдол ч гарсаар байна.

2009 оноос Хил хамгаалах ерөнхий газар “Хүүхэд, эрх зүйн чадамжгүй хүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам”-ыг нарийвчлан боловсруулж 7-оос доош насны хүүхдийг зөвхөн эцэг эх буюу хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хамт улсын хилээр нэвтрүүлэхээр болсон. Энэ нь бага насны хүүхдийг хүний наймаанд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх нэг хэлбэр юм.

2012 онд шинэчлэн найруулсан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн дагуу хүчирхийлэлд өртсөн иргэнд халамжийн үйлчилгээ үзүүлж байна.

Хууль зөрчсөн болон гэрч, хохирогч хүүхэд: Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйл, Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны журмын дагуу хууль зөрчсөн, гэмт хэргийн гэрч, хохирогч болсон хүүхдэд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэгтэй салбар дундын “Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо” байгуулагдан ажиллаж байна.

Хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, Зөрчлийн тухай хуульд заасан хүүхдийн эсрэг 16 төрлийн зөрчлийг шалган шийдвэрлэх чиг үүрэгтэй ажиллах хүүхдийн эрхийн байцаагчийг хуульд заасны дагуу сонгон шалгаруулж, сургалтад хамруулан, 32 албан хаагчид Хүүхдийн эрхийн улсын байцаагчийн эрх олгосон.

Хууль зүйн туслалцааны төв нь ажлын алба, 32 салбартайгаар улсын хэмжээнд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагааг явуулж байна.

Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангийн дэргэд 2000 оноос хойш ажиллаж байсан хөдөлмөрийн төрөлжсөн сургалттай суурь боловсрол олгох тусгай сургуулийг 2013 оноос бүрэн дунд сургууль болгон өөрчилж, ял эдэлж байгаа хүүхэд боловсролоо үргэлжлүүлэн эзэмших эрх бүрэн хангагдах нөхцөлийг

бүрдүүлж суурь болон бүрэн дунд гэрчилгээ олгодог боллоо. Мөн ял эдэлж байгаа хүүхдийг мэргэжлийн сургалтад хамруулж, сүүлийн арваад жилд 539 хүүхэд суралцаад байна.

Хүүхдийн тусламжийн утас-108: Засгийн газрын 2016 оны 55 дугаар тогтоолоор Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын дэргэд “Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төв”-ийг байгуулж, сард дунджаар 10 мянга гаруй дуудлага хүлээн авч, хүүхэд өсвөр үеийнхэнд зөвлөгөө, мэдээлэл өгч, хүүхэд хамгааллын шуурхай тусламж үзүүлэн ажиллаж байна. Уг төв нь 2017 онд хүүхдийн эрх, хамгаалалтай холбоотой 4490 тохиолдлыг, 2018 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 1320 тохиолдлыг аймаг орон нутгийн гэр бүл, хүүхэд залуучуудын газар /хэлтэс/, хамтарсан багт шилжүүлсэн байна. Мөн “Хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ түр хамгаалах байр”-ыг Засгийн газрын 2017 оны 231 дүгээр тогтоолоор байгуулж, байгуулагдсанаас хойш 0-18 хүртэлх насны 561 хүүхдийг хүлээн авч, хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ үзүүлсэн байна.

Нийгмийн халамжийн сангаас хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах, гэр бүлд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх асуудлыг Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль, Засгийн газрын 2017 оны 18 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж олгох журам”-аар тус тус зохицуулж байна. Дээр хууль тогтоомжийн хүрээнд хүүхэд, гэр бүлд 17 төрлийн тэтгэмж, хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг олгож байна.

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлаар хяналт тавих эрх бүхий төрийн байгууллагуудын нэг бөгөөд тус бүрэн эрхийнхээ хүрээнд өөрийн харьяалах асуудлуудаар хяналт шалгалтын ажлыг шат дараатай хэрэгжүүлж байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгаалал, тусгай хяналтын газар болон Эрүүл мэнд, боловсрол, соёлын хяналтын газраас хүүхэд хамгаалал, аюулгүй байдлын чиглэлээр дараах хяналт шалгалт, тандан судалгааг хийж гүйцэтгэсэн байна.

- Унаач хүүхдийн асуудлаар Улсын хэмжээнд зохион байгуулагдсан үндэсний баяр наадмын хурдан морины уралдааны унаач хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангуулах урьдчилан сэргийлэх хяналт шалгалтыг зохион байгуулсан.
- Хүүхдийг тэвчишгүй хөдөлмөрийн асуудлаар Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын 2018 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу албан бус секторт ажиллаж байгаа хүүхдийн талаарх тандалт судалгаа хийсэн. Судалгаагаар 495 хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байгаагаас бичил уурхайд 20 хүүхэд, худалдаа үйлчилгээ буюу захуудад 82 хүүхэд, барилга угсралтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллагад 8 хүүхэд, ХАА, газар тариаланд 367 хүүхэд, зам тээврийн салбарт 6 хүүхэд, 12 хүүхэд нь хог хаягдлын цэг болон гудамжинд худалдаа эрхэлж байсан.
- Боловсролын байгууллагын орчны асуудлаар Нийслэлийн засаг даргын 2018 оны 02 тоот албан даалгавраар дүүргүүдийн боловсролын байгууллагатай хамтран ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг,

нийтийн эзэмшлийн биеийн тамирын болон хүүхдийн тоглоомын талбайн орчны аюулгүй байдал тэнд ашиглагдаж байгаа хөдөлгөөнт болон хийлдэг тоглоом, тоног төхөөрөмжүүдэд хяналт шалгалтын ажлын хийжээ. Үүнд 44 сургууль, 60 цэцэрлэг, нийтийн эзэмшлийн биеийн тамирын болон хүүхдийн тоглоом талбай 45, тоглоом тоглуулж буй 2 аж ахуйн нэгж байгууллага, 13 иргэний 34 тоглоомын талбайг хамруулсан.

- Хичээлийн шинэ жилийн бэлтгэл ажлыг шалгахад сургууль, цэцэрлэгийн сургалт, хүмүүжлийн бэлтгэл ажил бүрэн хангагдаагүй. Хөрөнгө санхүү болон шинээр баригдаж буй барилгын чанараас шалтгаалж, сургалтын орчин нөхцөлтэй холбоотой зөрчил өмнөх онтой харьцуулахад 5 хувиар буурсан.
- Хүүхэд өсвөр үеийн эрүүл ахуй, халдвар хамгаалалын чиглэлээр Нэг ангид суралцдаг хүүхдийн дундаж тоо сургуульд 31, цэцэрлэгт 47, хичээлийн танхимын дундаж талбайн хэмжээ сургуульд 47 м.кв, цэцэрлэгт 43 м.кв, сургалтын танхимын дундаж эзлэхүүн сургуульд 142 м.куб, цэцэрлэгт 120 м.куб, 1 хүүхдэд ноогдох талбайн хэмжээ 16 /62%/ сургуулийн 16 ангид бага, 13 цэцэрлэгийн 39 цэцэрлэгт бага байна.
- Сургууль, цэцэрлэгийн ундны усны чанар, аюулгүй байдлын чиглэлээр: Тус шинжилгээнд аймаг, нийслэлийн 379 сургууль, цэцэрлэг хамрагдсан. Ундны уснаас 483 дээж авч хими, нян судлалын шинжилгээнд хамруулахад 18.6%-д нь нянгийн тоо стандартад заасан хэмжээнээс их, 7.2%-д гэдэсний бүлгийн эмгэг төрөгч E.Coli илэрсэн байна. Нийслэлийн сургууль, цэцэрлэгийн усны шаардлага хангаагүй дээжийн 60% нь хэсгийн, 40% нь зөөврийн ус хангамжтай байна.
- Импортын хүүхдийн тоглоомийн талаар: Импортын хүүхдийн тоглоомын хяналт шинжилгээг Замын-Үүд, Алтанбулаг, Буянт-Ухаа хилийн боомт, Улаанбаатар хотын гүний терминалиудаар нэвтрэх үед болон нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй томоохон зах, худалдааны төв, төлөвлөгөөт, төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалтад хамрагдсан хүүхдийн цэцэрлэгүүдэд хэрэглэгдэж байсан хүүхдийн тоглоомуудыг хамруулсан.
- Өдөр өнжүүлэх, хүүхэд харах үйлчилгээ эрхлэгч байгууллагуудын эрүүл ахуй чиглэлээр: Тандалт судалгаанд аймаг, нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй 94 өдөр өнжүүлэх бүлэг, 259 хүүхэд харах үйлчилгээ эрхлэгчдийг хамруулсан. Хүүхэд харах үйлчилгээ эрхэлж буй газруудын 82.2 хувь их, дунд эрсдэлтэй, гадна орчин, барилга байгууламжид тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 25.9 хувь, усан хангамж, ариун цэврийн байгууламжид тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 37.8 хувь, байрны эрүүл ахуйн шаардлагын хэрэгжилт 38.4 хувь, хоол үйлдвэрлэлд тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 37.2 хувьтай, дотоод хяналт шалгалтын хэрэгжилт 5.2 хувьтай байгаа нь хамрагдаж буй хүүхдүүдийн дунд халдварт өвчин гарах, дамжин тархах эрсдэл үүсч болзошгүй байна.

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

УДИРТГАЛ

Хүүхэд гэж хэн бэ? Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод тунхагласнаар “тухайн хүүхдэд хэрэглэх хуулийн дагуу тэрээр 18 наснаас өмнө насанд хүрсэнд тооцоогүй бол 18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ”²²⁰ гэж тодорхойлсон.

Хүүхэд нь бие даан өөрийгөө хамгаалах, өөрийн хэрэгцээгээ бүрэн хангах чадваргүй бөгөөд тэдэнд эцэг эх, асран хамгаалагчдын анхаарал халамж, хамгаалалт цаг үргэлж хэрэгтэй байдаг. Тиймээс эцэг эх, асран хамгаалагч нь хүүхдийг бүрэн дүүрэн амьдрах, сурч боловсрох, сайн иргэн болоход шаардлагатай дэмжлэг туслалцааг үзүүлэх үүргийг хуулиар баталгаажуулсан байдаг.

Монгол Улсын нийт хүн амын 36.2 хувийг 0-18 хүртэлх насны хүүхэд эзэлж байна. Насны бүлгээр авч үзвэл 0-4 насны 394.514, 5-9 насны 322.575, 10-14 насны 220.429, 15-18 насны 189.661 хүүхэд байна.²²¹

Нийт хүүхдүүдийн дунд бүтэн өнчин 3.400 хүүхэд, хагас өнчин 33.300 хүүхэд, хүүхдийн асрамж халамжийн төвд асран хамгаалуулж байгаа 1.013 хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй 11.435 хүүхэд байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц²²² буюу хүүхдийн эрхийг хамгаалах олон улсын гэрээ нь 1990 онд батлагдсан бөгөөд үүнийг оролцогч бүх улс орнууд хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Конвенц нь хүүхэд бүрийг ЭРХ ЭДЛЭГЧ, харин насанд хүрсэн хүн бүрийг ҮҮРЭГ ХҮЛЭЭГЧ хэмээн тодотгож, хүүхдийн эрхийг хамгаалах үүрэгтэй. 2016 онд батлагдсан Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд зааснаар хүүхэд дараах 4 бүлэг эрхийг эдлэх ёстой. Үүнд: эсэн мэнд амьдрах, хөгжих, хамгаалуулах, оролцох гэсэн бүлгүүдэд хүүхдийн эрхийг тусгайлан зааж өгсөн бөгөөд эдгээр эрхүүд нь өөр

Хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах гэдэг нь тэдний хуульд заасан эрхийг эдлүүлж, түүнийг зөрчихгүй байх, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдсөн тохиолдолд тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, нөхөн сэргээх, хэвийн орчинд ороход туслах нь асран хамгаалагч, гэр бүл, төрийн байгууллагын үүрэг юм. Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодийн шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах байдал болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд хамгаалагдах эрхтэй гэж заажээ.

²²⁰Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 1 дүгээр зүйл.

²²¹www.nso.mn

²²²МУ-ын ОУ-ын гэрээ, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц <http://www.legalinfo.mn/law/details/1276?lawid=1276>

НЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮҮХЭД ХӨГЖИЛ, ХҮҮХЭД ХАМГААЛЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Монгол Улс нь хүүхдийн эрхийн асуудлыг анхааралдаа авсан улс орнуудын тоонд нэлээд дээгүүрт ордог бөгөөд 1989 онд гарсан НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцыг баталсан эхний 10 улсын тоонд ордог. Олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн тулд дотоодын хууль тогтоомжоороо хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах бүхий л үүргийг Засгийн газар хүлээдэг. Энэхүү үүргийн хүрээнд хүүхэд хөгжил, хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах чиглэлээр дараах хууль тогтоомжуудыг батлан хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

1.1.Хуулиуд:

- **Монгол Улсын Үндсэн хууль**²²³ Монгол Улсын Үндсэн хуульд иргэдийн эдлэх эрх, эрх чөлөөг бие даан бүлэг болгон тодорхойлсны дотор амьд явах эрх (16); ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгож, хөдөлмөрийн аятай нөхцөл, цалин хөлсөөр хангагдах, амрах эрх (16-4); өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвараа алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах, тодорхой нөхцөлд эд, мөнгөн тусламж авах эрх (16-5); эрүүл мэндээ хамгаалах, эмнэлгийн тусламж авах эрх (16-6); сурч боловсрох, ерөнхий боловсролд төлбөргүй суралцах эрх (16-7)-ийг тодорхой заасан байна.
- **Хүүхдийн эрхийн тухай хууль**²²⁴ нь 2016 оны 02-р сарын 05-ны өдөр батлагдсан, 4 бүлэг 22 зүйлтэй. Энэ хуулиар хүүхдийн амьдрах, хөгжих, хамгаалуулах, оролцох 4 бүлэг эрх болон хүүхдийн эрхийг хамгаалах эцэг эхийн үүргийг тодорхойлжээ. Уг хуульд хүүхдийн хувийн орон зайн тухай, хүүхэд хүмүүжүүлэх зарчим, хүүхдийн эрхийг хамгаалах механизм болон өргөдөл гомдол гаргах, хүүхдийн эрхийг хянах, тайлагнах чиг үүргийг нарийвчлан тусгажээ.
- **Хүүхэд хамгааллын тухай хууль**²²⁵ нь 2016 оны 2 дугаар сарын 05-ны өдөр батлагдсан, 6 бүлэг 25 зүйлтэй. Энэ хуулиар нийгмийн бүх орчинд хүүхэд бүрийг хүчирхийлэл, дарамт, мөлжлөг, үл хайхрах байдал, эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хариу үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулсан. Мөн хүүхэд хамгааллын тогтолцоо, оролцогч талуудын эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлон заажээ. Хүүхэд хамгаалах байгууллагуудыг хуулийн 3 дугаар бүлгийн 11-16 дугаар зүйлд Улсын Их Хурал, Засгийн газар, нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв болон орон нутгийн байгууллага, Хүүхдийн төлөө үндэсний болон орон нутгийн зөвлөл, 4-р бүлгийн 17-р зүйлд бүх шатны Засаг дарга, иргэн, хуулийн этгээд хэмээн тодорхойлсон.

²²³ Монгол Улсын Үндсэн хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/367>

²²⁴ Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хуулийн вэб сайт, 2016 <http://legalinfo.mn/law/details/12393>

²²⁵ Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хуулийн вэб сайт, 2016 <http://legalinfo.mn/law/details/12393>

- **Гэр бүлийн тухай хууль**²²⁶ нь 1999 онд батлагдсан 9 бүлэг, 76 зүйлтэй. Тус хуулиар эцэг, эх, хүүхдийн хоорондын харилцаа, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах, хүүхдээ хүмүүжүүлэх эцэг, эхийн эрх, үүрэг, эцэг, эх байх эрхийг хязгаарлахтай холбоотой харилцаа, тэжээн тэтгэх болон тэтгүүлэх эрх, үүрэг, хариуцлага, хүүхэд үрчлэх, үрчлүүлэх, хүүхдийг гэр бүлдээ авч асран хүмүүжүүлэхтэй холбоотой харилцааг нарийвчлан зохицуулсан.
- **Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль**²²⁷ нь 2017 оны 12-р сарын 26-ны өдөр батлагдсан, 6 бүлэг, 47 зүйлтэй. Энэ хуулиар гэр бүлийн хүчирхийллийг илрүүлэх, түүнийг таслан зогсоох, хохирогч болон түүний гэр бүлийн бусад гишүүний амь нас, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалах, үйлчилгээ үзүүлэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоосон. Мөн гэр бүлийн хүчирхийллийн хэлбэр, түүнийг хориглох, хохирогчийг хамгаалах, гэр бүлийн хүчирхийллийг илрүүлэх, таслан зогсоох, мэдээллэх, хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах, тусгай хамгаалтад хамруулах зэрэг нөхцөл байдлын үнэлгээ, хохирогчдод үзүүлэх үйлчилгээний төрөл хэлбэрийг тодорхойлжээ.
- **Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль**²²⁸ нь 2015 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр батлагдсан, 8 бүлэг 17 зүйлтэй. Энэ хуулиар эрүүл аюулгүй орчинд хүүхэд харах үйлчилгээг зохион байгуулахтай холбогдсон харилцааг зохицуулна. Уг хуулинд баримтлах зарчим, тавигдах шаардлага, зохион байгуулалт, санхүүжилт, хүүхэд харагчийн эрх, үүрэг, эрхлэх зөвшөөрөл, түтгэлзүүлэх, хяналт тавьж хариуцлага тооцох механизм зэргийг тусгажээ.
- **Нийгмийн халамжийн тухай хууль**²²⁹ нь 2012 оны 1 дүгээр сарын 19-ний өдөр шинэчлэн батлагдсан. Тус хуулиар нийгмийн халамж шаардлагатай хүүхдүүд болон тэдэнд олгох нийгмийн халамжийн үйлчилгээний төрөл, түүний дотор олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний талаар болон хамрагдах субъектийг хуульчилж өгсөн. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ шаардлагатай хүүхдүүдэд энэ хуульд заасан тэтгэвэр, тэтгэмжийг Нийгмийн халамжийн байгууллагаар дамжуулан төрөөс олгож байна.
- **Боловсролын тухай хууль**²³⁰ нь 2002 оны 5 дугаар сарын 03-ны өдөр батлагдсан. 7 бүлэг, 48 зүйлтэй. Боловсролын зорилго, иргэний сурч боловсрох үндсэн эрх, үүрэг, боловсролын хөтөлбөр, агуулга, боловсролын байгууллага түүний тогтолцоо, боловсролын сургалтын

²²⁶Гэр бүлийн тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/226>

²²⁷Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль <http://legalinfo.mn/law/details/12393>

²²⁸Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/11223>

²²⁹Нийгмийн халамжийн тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/393>

²³⁰Боловсролын тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/9020>

байгууллага байгуулах, тусгай зөвшөөрөл олгох тухай, боловсролын удирдлагын тогтолцоо, бүрэн эрх, санхүүжилт, боловсролын харилцаанд оролцогч багш, суралцагч, эцэг эх, асран хамгаалагч, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг, хүлээх хариуцлагын талаар нарийвчлан зохицуулсан.

- **Бага, дунд боловсролын тухай хууль**²³¹ нь 2002 оны 5 дугаар сарын 03-ны өдөр батлагдсан. Тус хуулиар бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын зорилго, агуулга, бага, дунд боловсролын байгууллага, түүний төрөл, удирдлага, зохион байгуулалт, сургуулийн захирал, багшийн эрх, үүрэг, хүлээх хариуцлагыг тусгасан.
- **Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль**²³² Сургуулийн өмнөх боловсрол нь бага насны хүүхдийг өөрийн онцлог, чадвар, бүтээлч үйлээрээ хөгжин, насан туршийн боловсролын суурь чадварыг эзэмшихэд дэмжин асрах, хамгаалах, хөгжүүлэх, сургалт, үйл ажиллагааны агуулга, цэцэрлэг түүний удирдлага, зохион байгуулалт, багш, эцэг, эх, асран хамгаалагчийн эрх, үүрэг, хүлээх хариуцлагыг нарийвчлан зохицуулсан.
- **Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль**²³³ нь 2016 онд батлагдсан 12 бүлэг, 45 зүйлтэй. Тус хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрх болон сурч боловсрох эрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн амьдрах орчин нөхцөлийг сайжруулах асуудал болон хариуцах байгууллага, тэдэнд үзүүлэх нийгмийн халамжийн үйлчилгээний талаар нарийвчлан зохицуулсан.
- **Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль**²³⁴ нь 2017 онд батлагдсан 3 бүлэг, 9 зүйлтэй. Тус хуулиар жирэмсэн эх, 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх, дөрөв хүртэлх насны ихэр хүүхэдтэй эх, эцэг, гурав болон түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулсан.
- **Эрүүгийн хууль**²³⁵-ийн шинэчилсэн найруулга нь 2015 оны 12-р сарын 03-ны өдөр батлагдсан, 30 бүлэг 30 зүйлтэй. Энэ хуулиар хүүхдийн эсрэг гэмт үйлдэл, эс үйлдэхүйн дараах үйлдлүүдэд хариуцлага тооцохоор заасан. Үүнд: хүүхдийг гэмт хэрэг үйлдэхэд татан оролцуулах, хүүхдийг согтуурах, мансуурах, донтох байдалд татан оролцуулах, хүүхдийг хаях, төөрүүлэх, тэнүүчлэлд хүргэх, хүүхдээр гуйлга гуйлгах, хүүхэд солих, хүүхэд худалдах, хүүхэд шийтгэх, хүүхдэд садар самууныг сурталчилах, уруу татах, хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчилах, хүүхдээр тэвчишгүй хөдөлмөр эрхлүүлэх, хүүхдийг асран хамгаалах үүргээ үл биелүүлэх зэргийг хуульчилсан.

²³¹Бага, дунд боловсролын тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/72?lawid=72>

²³²Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/462>

²³³Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/11711>

²³⁴Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хууль <http://www.legalinfo.mn/law/details/12756>

²³⁵Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга) <http://www.legalinfo.mn/law/details/11634>

- **Зөрчлийн тухай хууль**²³⁶-ийн шинэчилсэн найруулга нь 2017 оны 5-р сарын 11-ний өдөр батлагдсан, 17 бүлэг 17 зүйлтэй. Энэ хуулиар хүүхдийн эрхийн 5 зөрчилд хариуцлага оногдуулахаар заажээ. Үүнд: хүүхдийг хувцас, хоол хүнс, орон байраар хангах, сурч боловсрох, хөгжих, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хязгаарласан, хүүхдийг урьдчилан сэргийлэх тарилгад хамруулаагүй, хүүхдийг зөвшөөрөлгүйгээр мэдээлэл, сурталчилгаанд ашигласан, аюул учруулах тоглоом, наадамд оролцуулсан, хүүхдийг шашны үйл ажиллагаанд татан оролцуулсан, сургууль, сургуулийн дотуур байр, тэдгээрийн гаднах орчинд сурагч, бусад сурагчийг дарамталж, зүй бус харьцаж сургуульд суралцах боломжгүй байдлыг бий болгосон зэрэг зөрчилд хариуцлага оногдуулна гэж заасан.

1.2.Бодлогын баримт бичиг, Засгийн газрын хөтөлбөрүүд

- Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого (2016-2025) /2016 онд батлагдсан/
- Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үндэсний хөтөлбөр²³⁷ (2017-2021)
- Хүн худалдаалахтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр (2017 оны Засгийн газрын 148 дугаар тогтоолоор баталсан)
- Засгийн газрын 5 дугаар тайлан илтгэлтэй холбогдуулан НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн зөвлөмж²³⁸
- Өвөл, хаврын улирлын хурдан морины уралдааны тухай Засгийн газрын тогтоол /2018 онд батлагдсан/
- Засгийн газрын албан даалгавар зэрэг бодлогын баримт бичиг, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд нөхцөл байдлын үнэлгээ хийх, хүүхдийн асуудлаарх мэдээллийн сан бий болгох, хүүхдийн эрхийн улсын байцаагч, нийгмийн ажилтны ёс зүй, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэгчдийг магадлан итгэмжлэхтэй холбоотой 10 дүрэм, журам, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд 34 дүрэм, журмыг баталж, хэрэгжүүлж байна.

ХОЁР. ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БАЙГАА АРГА ХЭМЖЭЭ, ОЛОН УЛСЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ЗӨВЛӨМЖ

Монгол Улс дахь хүүхдийн эрхийн өнөөгийн байдал, хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний талаар Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын хэрэгжилтийн талаарх 5 дугаар илтгэл, тайлан болон хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах эрх, үүрэг

²³⁷Хавсралт номноос дэлгэрэнгүй үзнэ үү

²³⁸Засгийн газрын 5 дугаар тайланд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж

бүхий бүх шатны байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа ажлуудын тайлан мэдээ, судалгаанаас авсан болно. Мөн НҮБ-ын Хүүхдийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийг²³⁹ хураангуйлан танилцуулав.

Нийгэм хурдацтайгаар хувьсан өөрчлөгдөж буй цаг үед хүүхэд тэвчишгүй хөдөлмөр эрхлэх, цахим орчинд донтох, гэр бүлийн орчинд болон цэцэрлэг, сургууль, асран хүмүүжүүлэх газар, сургуулийн дотуур байр, ажлын байр, гудамж талбайд бие махбод, сэтгэл санааны, бэлгийн болон үл хайхрах хүчирхийлэлд өртөх тохиолдол гарсаар байна. Хүүхдийн эрхийн эдгээр зөрчлийг арилгах, таслан зогсоох, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд дан ганц хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах нь хангалтгүй бөгөөд хүүхэд, насанд хүрэгчид, үүрэг хүлээгчдийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, нийгмийн тогтсон хандлагыг өөрчлөх, зөв дадал, зан үйлийг хэвшүүлэх шаардлага тулгарсан хэвээр байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд санхүү, арга зүй, хүний нөөцийн дутагдалтай байдлаас шалтгаалан хэрэгжилт хангалтгүй байна гэсэн дүгнэлтийг олон улсын байгууллагаас өгсөн байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль болон Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үндэсний хөтөлбөр /2017-2021/, түүнийг 2018-2019 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь зарим салбар яам, агентлаг, анхан шатанд хэрэгжилт хангалтгүй байна. Тиймээс Засгийн газраас хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах ажлыг зохион байгуулах, хүүхдийг аливаа осол, гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй ажиллагааны стандарт, шаардлагыг мөрдүүлэх чиглэлээр шаардлагатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд албан даалгавраар үүрэг, чиглэл хүргүүлж, хэрэгжилтийг улирал бүрээр дүгнэж, тайлангаа ирүүлэхийг Засгийн газрын гишүүд, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосон байна.

Хүүхдийн эрх, хамгааллын асуудал хариуцсан байгууллагуудын хууль тогтоомжийн хэрэгжүүлэх талаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ хангалтгүй, сул байсаар байна. Тиймээс Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас салбар бүрт мөрдөх **“Хүүхэд хамгааллын жишиг бодлого”**-ын төслийг боловсруулж байна. Төслийг яам, агентлаг, хүүхдийн эрхийн чиглэлээр ажиллаж буй төрийн бус байгууллагуудаар хэлэлцүүлж саналуудыг нэгтгэн боловсруулж байгаа.

Хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах асуудалд хамгийн чухал асуудал бол төсвийн асуудал байдаг. Монгол Улс анх удаа 2018 оны төсөвт хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн хөгжил, хамгаалал, үйлчилгээнд зарцуулах төвсийг

²³⁹Хүүхдийн эрхийн конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Засгийн газрын 5 дугаар тайланд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийг тайланд хавсаргав.

нэмэгдүүлж 5.0 тэрбум төгрөг болгосон. Батлагдсан төсвийн хуваарилалтыг бүс нутгийн онцлог, хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын тоотой уялдуулан хийсэн бөгөөд орон нутагт олгож буй санхүүгийн дэмжлэг 11.9 дахин нэмэгдсэн. Үүнд:

- Хүүхэд, гэр бүлийн бодлого төлөвлөлт, зохицуулалтад салбар дундын хамтын ажиллагааг сайжруулахад-9.9%,
- Хүүхэд, гэр бүлийн чиглэлээрх хууль тогтоомж, бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах, зохион байгуулахад-12.6%,
- Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үйлчилгээний төвүүдийг бэхжүүлэх, хамгааллын үйлчилгээнд /Олон улсын хүүхдийн Найрамдал цогцолбор, Өнөр бүл, хүүхдийн төв, Хүүхдийн төлөө утас-108, Хариу үйлчилгээний түр хамгаалах байр, Сургалт, судалгааны мэдээллийн төв, Нарт хангай хараа хяналтгүй хүүхдийн хөгжлийн төв/- 13.7%,
- Олон нийтийн ойлголт, хандлагыг дээшлүүлэх нөлөөлөл, сурталчилгаанд- 3.3%,
- Хөгжил, хамгааллын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх чиглэлээр гэрээний үндсэн дээр Төрийн бус байгууллагуудаар ажил гүйцэтгүүлэх зардалд- 23.9%,
- Орон нутаг, нийслэл, дүүргийн хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үйлчилгээнд- 36.5%,

Нийт санхүүжилтийн 61%-ийг урьдчилан сэргийлэх, чадваржуулах, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаанд 39%-ийг хамгааллын үйлчилгээнд зарцуулж байна.

2018 оны эхний хагас жилийн байдлаар 3.2 тэрбум төгрөг төлөвлөсөн бөгөөд 68 арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 2.9 тэрбум төгрөг зарцуулсан байна.

Засгийн газраас 2010 онд “Нийгмийн үйлчилгээний жишиг норматив”-ын дагуу суманд 1000-3000 хүн амд 1 нийгмийн ажилтан, 3000-аас дээш хүн ам тутамд 1 нийгмийн ажилтан, хороонд 5000-аас дээш хүн ам тутамд 1 нийгмийн ажилтан байхаар тогтоосон. Өнөөгийн байдлаар 1500 гаруй нийгмийн ажилтан нийгмийн халамж, үйлчилгээг үзүүлж байна. Энэ нь нийслэлийн 1 хороонд 15-20 мянган хүн амд 1 нийгмийн ажилтан ногдож байна.

Нийгмийн анхан шатанд хүүхэд, гэр бүлд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх үүрэг бүхий сум, хорооны нийгмийн ажилтаны ажлын ачаалал их болж, хуулиар хүлээсэн үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй байдал байсаар байна. Нийгмийн халамжийн ажилтны хүрэлцээгүй байдлыг шийдэх зорилгоор хороодын хэсгийн ахлагч нарын ажил үүргийн хуваарьт хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл, гэр бүлийн хүчирхийллийг мэдээллэх, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг оруулж, сургалт зохион байгуулж байна.

Эцэг эх, асран хамгаалагчдын болон иргэд, байгууллагын хүүхдийн өмнө хүлээх үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, хүүхдэд ээлтэй орчин бүрдүүлэх ажлыг бүх нийтийн үйл хэрэг болгож, төрийн болон хувийн хэвшлийн бүх байгууллагууд аюулгүй ажиллагааны дүрэм

журам, стандартыг чанд мөрдүүлэх, буруутай этгээдэд хариуцлага тооцох ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна.

2.1.Хүүхдийн эрхийн үндсэн зарчмын хүрээнд:

Үл ялгаварлах

Хүүхдийн Эрхийн тухай Конвенцын 2 дугаар зүйлд хүүхэд, түүний эцэг, эх буюу хууль ёсны асран хамгаалагчийг яс үндэс, гарал угсаа, арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, нийгмийн гарал, эд хөрөнгө, эрүүл мэнд, биеийн төрсөн, олдмол байдал болон бусад байдлаас шалтгаалан аливаа хэлбэрээр алагчлахгүй байх, Конвенцын бүх эрхийг хүүхэд бүрийн хувьд хүндэтгэн хүргэхээр заасан бөгөөд энэ үзэл санааг Монгол Улсын Үндсэн хуульд баталгаажуулсан байдаг. Гэсэн хэдий ч нийгэмд амьдралын ялгаатай хэв маяг үүсч байгаагаас улбаалан хүүхэд, өсвөр үеийнхний дунд амьдралын түвшин, гарал үүсэл, боловсрол, гадаад байдал, хөгжлийн бэрхшээл зэргээс шалтгаалсан тэгш бус байх, ялгаварлагдах тохиолдол байсаар байна.

Тухайлбал: бага орлоготой өрхийн хүүхдүүд сургууль дээрх хүүхдүүдийн хандлагын улмаас сургууль завсардах, хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд 6 нас хүрээд цэцэрлэгт хамрагдах боломжгүй болдог, сургуульд хамрагдах боломжгүй байдлын улмаас цоожтой хаалганы цаана амьдарч байна. Энэхүү асуудлыг зохицуулсан бодлого, арга хэмжээ байхгүй байсаар байна.

Зөвлөмж:

- Ялгаварлан гадуурхалтын талаар мэдээллэх явдлыг дэмжих
- Ийм зөрчил гаргасан хүмүүст тохирох арга хэмжээг нь шуурхайногдуулахад анхаарах
- Энэ талаарх ойлголтыг дээшлүүлэх, боловсрол олгох арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх

/Тайлбар: НҮБ-ын Хүүхдийн хорооноос Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын хэрэгжилтийн 5 дугаар тайланд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийг Зөвлөмж гэсэн хэсэгт оруулсан болно/

Хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг дээдлэх

Хүүхдийн дээд ашиг сонирхол гэдэг нь хүүхэд хэнтэйгээ амьдрах, хэнээс дэмжлэг туслалцаа авах, эцэг эхтэйгээ харилцах зэргийг үл хязгаарлахтай холбоотой эрх зүйн ойлголт юм. Сүүлийн долоон жилд 52 иргэн эцэг, эх байх эрхээ шүүхээр хасуулсан байна.

Гэр бүлийн тухай хуульд зааснаар ихэнх нөхцөлд хүүхэдтэйгээ ёс бус харьцсан тохиолдолд ийм шийдвэр гаргадаг байна. Гэхдээ эцэг байх эрхийг нь хасаж, хүүхдийг асрамжид авах нь хүүхдийг хамгаалах, төлөвшүүлэх шилдэг арга биш, хүүхдээ харж хандаж чадахгүй байгаа ухамсаргүй эцэг эхийн

эрхийг хасах, хязгаарлахаас илүү нийгэмшүүлэх ёстой гэдгийг мэргэжилтнүүд зөвлөж байгаа юм. Мөн гэр бүл цуцлалтын шүүхийн практикт 7 нас хүрсэн хүүхдээс эцэг, эхийнхээ хэнтэй амьдрах талаар саналыг нь асуух ажиллагааг нэвтрүүлэн ажиллаж байна. Эрүүгийн хуульд зааснаар хууль зөрчин, эрүүгийн хариуцлага хүлээж байгаа насанд хүрээгүй этгээдэд оногдуулах ялын бодлого, шийтгэлийг хүүхдэд ээлтэй байх зарчмыг баримтлан хэрэгжүүлж байна.

Зөвлөмж: (а) Гэр бүлийн хууль, хүүхдийн асран хамгаалагчийг тогтоох, эцэг эхэд ял шийтгэл ноогдуулах зэрэгтэй холбоотой шүүх, прокурор, захиргааны шийдвэр гаргах, тайлбар өгөх зэрэгтээ хүүхдийн эрх ашгийг нэн тэргүүнд тавихыг бүхий л үйл явцын туршид мөрддөг байхад анхаарах
(б) Хүүхэдтэй хамаатай бүхий л асуудлаар хүүхдийн эрх ашгийг нэн тэргүүнд тогтоох үүрэг хүлээсэн бүх хүмүүст өгөх энэ чиглэлийн заавар зөвлөгөө, шалгуур журмыг боловсруулах;

Амьд явах эрхийг хамгаалах

Хүүхэд амьд явах жам ёсны эрхтэй бөгөөд Засгийн Газар хүүхэд бүрийг эсэн мэнд амьдрах, хөгжих бололцоогоор дээд зэргээр хангах үүрэгтэй.

Төрөөс хүүхдийн хөгжил, хамгааллын талаар хууль, эрхзүйн орчныг бүрдүүлэн, тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа хэдий ч аюулгүй ажиллагааны дүрэм журам, стандарт мөрдөөгүй үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллага, иргэд болон эцэг эхчүүдийн үүрэг хариуцлага сул, хайхрамж, болгоомжгүй байдлаас шалтгаалж хүүхдүүд осол, гэмтэлд өртөж эрүүл мэнд, амь насаараа хохирсоор байна.

Тухайлбал: 2017 онд гэмт хэргийн халдлагад 1758 хүүхэд өртөж, 127 хүүхэд амь насаа алдсан. 2018 оны эхний 7 сарын байдлаар гэмт хэргийн халдлагад 1028 хүүхэд өртөж хохирсон нь өмнөх оны мөн үеэс 144 нэгжээр буюу 16.3 хувиар өссөн.²⁴⁰ Хүүхэд хохирсон гэмт хэргийн тоог авч үзвэл, хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэгт өртсөн 292, дээрэмдүүлсэн 142, эд зүйлээ хулгайд алдсан 169, бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн 135, залилуулсан 79, зам тээврийн осолд өртсөн 105, бэлгийн мөлжлөгт өртсөн 1, олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулсантай холбоотойгоор хүүхэд хохирсон 2, бусад төрлийн гэмт хэрэгт өртөж хохирсон 103 хүүхэд бүртгэгдсэн байна.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас 13 хүүхэд хохирч, 355 хүүхэд бэртэж, гэмтсэн бол 55 хүүхэд нас барсан байна. Зам тээврийн осол, гэмтэл 0-5 хүртэлх насны хүүхдийн 3 дахь шалтгаан, 6-18 насны хүүхдийн 2 дахь гол шалтгаан болж байна. Зам тээврийн осол гэмтэлд өртөж буй хүүхдийн тоог бууруулах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд хүүхдэд зориулсан автомашины суудлыг гаалийн татвараас чөлөөлөх, зах зээлд худалдаалагдаж

²⁴⁰ ЦЕГ-ын Мэдээллийн сан

буй үнийг бууруулах, нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх, суудлын зориулалттай автомашин хэрэглэгчдийн (392,0 мянга) 30 хүртэлх хувьд хэрэглүүлж хэвшүүлэхээр мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна.

2018 он гарсаар зам тээврийн ослын улмаас 304 хүүхэд гэмтэж, 4 хүүхэд нас барсан байна. 2000-2017 он хүртэлх хугацаанд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал зөрчигдсөний улмаас 851 хүүхэд амь насаа алдаж, 3,446 хүүхэд хүнд болон хүндэвтэр гэмтсэн байна.²⁴¹

Мөн 2018 оны хоёрдугаар улиралд 5 хүүхэд золгүй тохиолдлоор нас барсан /1 хүүхэд хөл бөмбөгийн талбайд тоглож байгаад, 2 хүүхэд өндөр хүчдэлийн цахилгаанд цохиулж, 3 хүүхэд голд живж/, хүүхдийн паркийн тоглоомын аюулгүй ажиллагааны ослоор 4 хүүхэд гэмтсэн хэргүүд гарлаа.²⁴² Онцгой байдлын ерөнхий газрын мэдээллээс харахад 2017 онд гал түймэр, усны болон үерийн, төөрсөн, золгүй тохиолдлоор 44 хүүхэд, 2018 онд эхний хагас жилийн байдлаар 27 хүүхэд амь насаа алдсан байна.

Дээрх тоо баримтаас харахад хүүхдийн амьд явах эрх зөрчигдөх явдал буурахгүй байна. Энэ нь гэр бүл, эцэг эх, асран хамгаалагч гээд хүүхдийн эрхийг хангах үүрэгтэй хүмүүсийн анхаарал халамж сул байгааг харуулж байна. Мөн нийгмийн хөгжлийн үйл явцтай уялдуулж нийгмийн халамж, үйлчилгээ, хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг сайжруулах шаардлагатай байгаа юм.

Хүүхэд хамгааллын үйлчилгээг боловсронгуй болгох хүрээнд хүүхдийн эрх ба бизнесийн зарчимд суурилсан **“Хүүхэд хамгааллын даатгалын үйлчилгээ”**-г нэвтрүүллээ. Эхний ээлжинд хамгийн их эрсдэлтэй 7000-9000 гэр бүл, хүүхдийн хамруулахаар төлөвлөсөн байна. Одоогийн байдлаар халамж, асрамжийн төвд амьдарч байгаа 0-18 хүртэлх насны 1013 хүүхдийг хамрууллаа.

Энэхүү даатгалын үйлчилгээг нэвтрүүлснээр хүүхэд даатгалын тохиолдол буюу ор сураггүй алга болох, бүхийл төрлийн хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд эрэн хайх, эрүүл мэндийг нөхөн сэргээх, тээвэрлэх, аюулгүй байдлыг хангах, хууль шүүхийн шатанд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх өмгөөлөгчийн зардал зэргийг даатгалын компаниар нөхөн төлүүлэх боломжтой болох юм.

Зөвлөмж: Осол гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх талаар эцэг эх олон нийтэд сургалт сурталчилгаа хийх, буруутай этгээдэд хариуцлага тооцох гэх мэтээр осол гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх хүчин чармайлтаа бэхжүүлэхийг зөвлөж байна.

²⁴¹Авто зам дахь хүүхдийн аюулгүй байдал, осол гэмтлийн нөхцөл байдлын үнэлгээ, НҮБ-ын хүүхдийн сан, 2018 он

²⁴²Цагдаагийн ерөнхий газар, 2018 оны 5 дугаар сар

2.2.Иргэний эрх, эрх чөлөө

Мэдээлэл олж авах эрх, эрх чөлөө

Хүүхэд чөлөөтэй бодож сэтгэх, мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Монгол Улсад үндэсний аюулгүй байдлын эсрэг үйл ажиллагаа явуулах, терроризм болон бусад гэмт хэрэг, садар самуун, хүчирхийллийг сурталчилах, түүнчлэн эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч болон хүүхэд өөрөө хүсээгүй бол хүүхдийг сурталчилгаанд ашиглахыг Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулиар хориглосон.

Сүүлийн жилүүдэд зөвхөн манай улс төдийгүй дэлхийн улс орнуудын хүүхдүүдийн интернетийн хэрэглээ өсч байгааг дагаж, сөрөг нөлөө нь нэмэгдэж байгаад бүх нийтээрээ анхаарлаа хандуулах нөхцөл байдал тулгараад байна. Манай улсын хувьд хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг дэлгэцийн донтолт, цахим орчны гэмт хэрэг, хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээг дэмжих чиглэлээр “Мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээг бий болгох, цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөгөөс урьдчилан сэргийлэх” чиглэлээр авах арга хэмжээний төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлж байна. Төлөвлөгөөний 3 зорилтын хүрээнд нийт 28 арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Нэг. Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөг, гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг судлах, арилгах, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилтын хүрээнд 6 арга хэмжээг Хууль зүй, дотоод хэргийн яам хариуцан зохион байгуулж байна.

Хоёр. Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөгөөс урьдчилан сэргийлэх хүрээнд мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээг бий болгох, эцэг эхийн оролцоог нэмэгдүүлж, хяналтыг сайжруулах зорилтын хүрээнд нийт 5 арга хэмжээг Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо зохион байгуулж байна.

Уг арга хэмжээний хүрээнд үүрэн холбооны 4 оперотор компанитай уулзалт хийж, бүртгэлгүй гар утасны дугаарыг бүртгэлжүүлэх, хүүхдийн эзэмшиж ашиглаж байгаа гар утасны дугаарыг бүртгэлжүүлэх ажлыг хамтран зохион байгуулахаар ажиллаж байна.

Гурав. Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөгөөс урьдчилан сэргийлэх сурталчилгаа, нөлөөллийн үйл ажиллагаа зохион байгуулах зорилтын хүрээнд нийт 8 арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж биелэлт 70 хувьтай хэрэгжиж байна.

Аймаг орон нутаг дахь төр захиргааны 163 байгууллага, 46 аж ахуйн нэгж байгууллагыг үйл ажиллагаандаа татан оролцуулж хамтран ажиллаж Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн хэлтсийн сайт, цахим хуудас, фэйсбүүк

группээр “Бүтээе, нэгдье, харилцан хүндэлье-Эерэг интернет танаас эхэлнэ”, “Цахим гэмт хэргээс ирээдүй үеэ хамгаалья”, “Хүүхдийн оролцоо-Хөгжлийн ирээдүй” зэрэг 14 төрлийн уриалгуудыг санаачлан түгээж, “Цахим орчин дахь зөв зохистой хэрэглээ”- иргэд олон нийт, өсвөр үеийн хүүхэд залуучуудад ойлгуулах уриалга бүхий постер бэлтгэж, байршуулан олон нийтэд түгээн ажиллаж байна.

Хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг осол гэмтэл, болзошгүй эрсдэл, цахим орчны сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх чадавхийг бэхжүүлэх, хор хохирол, үр дагаврыг нийгэмд таниулах зорилготой цахим орчноос хүүхэд өсвөр үеийг урьдчилан сэргийлэх “Цахим орчинд хүүхэд хамгаалал” аяныг Ерөнхий боловсролын сургуулийн 5-7 дугаар ангийн 2300 сурагчийг хамруулан зохион байгууллаа. Аянд Багахангай, Багануур, Налайх дүүргийн хүүхдүүдэд цахим орчин дахь хүүхэд хамгаалал, ухаалаг утасны хор нөлөө, интернетийн зүй зохистой хэрэглээ, цахим гэмт хэрэг түүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх талаар сургалт, хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан.

Нийслэл хотын хэмжээнд хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг цахим орчны гэмт хэрэг, хүчирхийлэл дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, цахим орчин, хэвлэл мэдээллийн зохистой хэрэглээг дэмжих, цахим орчны эерэг боломжуудын талаар сурталчилан таниулах ажлыг зохион байгуулж байна.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2018 оны 5 дугаар сард Цахим бодлогын түр хороо байгуулсан нь цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хүүхдийн эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх ажил урагш ахихад томоохон алхам болсон. Тус түр хорооноос хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа 3 чиглэлээр өрнөж буйн нэг нь нийгмийн сүлжээнд хүний эрх, ялангуяа хүүхдийн эрх хэрхэн зөрчигдөж байгаад судалгаа, дүгнэлт хийж, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, хүүхдийн эрүүл мэнд, бие махбод, оюун санаа, ёс суртахууны хөгжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө бүхий мэдээллээс тэднийг хамгаалах үйлсэд олон нийтийн оролцоог идэвхжүүлэхэд чиглэж байна.

Түр хорооноос 2018 оны 9 дүгээр сард “Таны хүүхдийг танихгүй хүн хүмүүжүүлж байна” нээлттэй хэлэлцүүлгийг санаачлан зохион байгуулж “Unfriend” хөдөлгөөнийг эхлүүлсэн бөгөөд тус хэлэлцүүлгээс 3 чиглэлээр 17 зөвлөмж²⁴³-ийг гаргасан. Тухайлбал, Цахим орчинд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах үр дүнтэй эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, боловсронгуй болгох чиглэлээр-4, Цахим орчинд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор авч хэрэгжүүлэх зохион байгуулалтын болон соён гэгээрүүлэх арга хэмжээний талаар 11, Хэвлэл, мэдээллийн байгууллага, харилцаа, холбооны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуйн нэгжүүдэд 4 зөвлөмжийг гаргасан.

²⁴³Зөвлөмжийг бүрэн эхээр нь хавсаргав.

Зөвлөмж: Бүх хүүхдийн, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд, өөр хэлтэй үндэсний цөөнхийн хүүхдүүдийн хэрэгцээг анхаарсан хүүхдийн нийгэм, оюун санаа, ёс суртахуун, биеийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндийг дэмжсэн контентийг хүүхдэд зориулсан телевизийн нэвтрүүлэг, ном зэрэг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн олон хэлбэрийг ашиглан хүргэх замаар хүүхдэд тохиромжтой хэрэгтэй мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ авахыг зөвлөж байна.

Хүүхдүүд цахим тоглоомонд донтох, гэмт хэрэг зөрчилд холбогдох зэрэг эрсдэлд өртөх нь эцэг эхчүүдийн хариуцлагатай холбоотой боловч хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих, чөлөөт цагийг өнгөрүүлэх хүүхдэд зориулсан биеийн тамирын талбай, тоглоомын төв, усан бассейн, спортын цогцолбор, хүүхдийн ордон зэрэг газар хомс байгаатай бас холбоотой байна.

2.3.Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг Хүүхдийн эрхийн конвенцын 19-р зүйлд “гэмтэл бэртэл учруулах, зүй бусаар харьцах, анхаарч халамжлахгүй байх, үл хайхрах, бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэх, мөлжих зэрэг бие махбод, сэтгэл санааны хүчирхийлэлийн бүх хэлбэр” хэмээн тодорхойлсон. Харин Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл гэж санаатай эсхүл санамсаргүйгээр хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, хөгжил, бие махбод, сэтгэл санаанд хохирол учруулах үл хайхрах байдал, бэлгийн зүй бус үйлдэл болон бие махбодийн шийтгэл, сэтгэл санааны дарамтыг хэлнэ гэж тодорхойлсон.

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл нь нийгэм, сэтгэл зүйн хохирол амсах, хүчирхийллийг хүлээн зөвшөөрөх, эрт бэлгийн харилцаанд орох, сэтгэл зүйн дарамтад орох, ой тогтоолт нь буурах, эмх цэгцээ алдах, хий юм үзэх, түрэмгий зан авиртай болох, уушиг, зүрх, элэгний өвчлөл, бэлгийн замаар дамждаг өвчнүүд, үр зулбах гэх мэт сөрөг үр дагавруудтай.

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл нь ямагт санаатай үйлдэгддэг бөгөөд дараах хэлбэртэй байна.

- Хүүхдийн эсрэг бие махбодын хүчирхийлэл
- Хүүхдийн эсрэг сэтгэл санааны дарамт, хүчирхийлэл
- Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл
- Хүүхдийг үл хайхрах.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 2.2-т “Хүүхэд хамгаалал нийгмийн бүх орчинд хүүхэд бүрийг үл хайхрах байдал, дарамт, хүчирхийлэл, мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хариу үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой олон талт, цогц, мэргэшсэн үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ.”, 2.6 дахь хэсэгт “Хүүхэд, өсвөр насны хүнийг халамжлах, эмчлэх, удирдан чиглүүлэх, тэдэнд боловсрол олгох үүрэг хүлээсэн эцэг, эх, асран хамгаалагч, бусад хүн тэднийг хүмүүжүүлэх, алдаатай зан авирыг нь засахдаа

бие махбодийн болон доромжлон гутаасан бүх төрлийн шийтгэлийн арга хэрэглэхийг хориглоно” гэж тусгасан. Мөн хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг, бүх орчинд Боловсролын тухай хуулиар хориглосон.

Хүчирхийллийн улмаас хохирсон хүүхдийг хамгаалах зорилгоор шаардлагатай хугацаанд түр хамгаалах байранд байршуулж байна. Түр хамгаалах байрны хувьд улсын хэмжээнд 12 аймаг, нийслэлийн Хан-уул, Баянгол дүүрэгт түр хамгаалах байр ажиллаж, түр хамгаалах байранд 629 хүүхдийг түр байршуулсан байна.

Үүнээс Засгийн газрын 2017 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдрийн 231 дүгээр тогтоолоор байгуулагдсан “Хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ, түр хамгаалах байр 0-18 хүртэлх насны **423** хүүхдэд “хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ”-г үзүүлээд байна.

Дорноговь аймгийн Замын үүд, Сэлэнгэ аймгийн Алтанбулаг, Мандал сумдад “Эрсдэлт нөхцөлд байгаа эрүүл мэнд, амь нас, аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин алдагдсан насанд хүрээгүй хүүхдийг эрсдэлээс хамгаалах” зорилгоор 3 түр хамгаалах байр байгуулж, ЗГ-ын хэрэгжүүлэгч агентлаг Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын даргын А/13 тоот тушаалаар 64 сая төгрөгийн санхүүжилтийг шийдвэрлэн, байрны тохижилт үйлчилгээ болон 6 ажилтныг орон тоогоор ажиллуулах зардлыг шийдвэрлэсэн.

Дархан-Уул, Архангай, Баян-Өлгий, Дорноговь, Говь-Алтай, Өмнөговь, Ховд, Хөвсгөл аймгуудад түр хамгаалах байр байгуулах асуудлыг ойрын хугацаанд шийдвэрлэж, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч, эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдэд аюулгүй байдлын хамгаалалтын үйлчилгээ үзүүлэх нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

Мэдээлэлд анализ хийхэд тэдний эцэг, эх, асран хамгаалагч, хамаарал бүхий этгээдийн зүгээс хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл үйлддэг ба 50.6 хувь архины хамааралтай, 31.7 хувь нь эцэг эх, асран хамгаалагчийн зүгээс хараа хяналт сул, 10% нь хүүхдээр хөдөлмөр эрхлүүлж эрхийг нь зөрчиж байна.

Бие махбодын хүчирхийлэл

“Хүүхэд ч гэсэн хүний эрх эдлэгч бөгөөд бие махбодийн шийтгэл бол тэдний хүний нэр төр, биеийн болон сэтгэл санааны халдашгүй байдлыг хүндэтгэх хүүхдийн эрхийн үндсэн зөрчил гэдгийг олон нийт сайтар мэддэг болжээ. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 19 дүгээр зүйлд эцэг эх болон бусдын халамжид байгаа хүүхдийг “биеийн болон сэтгэл санааны хүчирхийллийн бүх хэлбэрээс хамгаалахыг” конвенцын гишүүн улсуудаас шаарддаг.

Бие махбодийн буюу биеийн шийтгэл бол хүүхдийг гараар цохих, эсвэл саваадах, ороолгох, өөр зүйлээр цохих, өшиглөх, сэгсрэх, шидэх, самардах, маажих, чимхэх, хазах, үсийг зулгаах, ая тухгүй байдалд байлгахаар хүчлэх,

түгжих, хүлэх, түлэх, шалзлах, хүчээр залгиулах (жишээлбэл амыг савангаар угаах) зэрэг өвчин шаналал, биеийг тавгүйтүүлэх зорилгоор үйлдэгдэх биеийн хүчээр үзүүлж буй аливаа шийтгэлийг хэлнэ.²⁴⁴

Үндэсний статистикийн хорооноос 2010-2014 оны хооронд хийсэн “Хүүхэд хөгжил” 3 ба 4 дүгээр судалгаа болон Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаанаас харахад 2-14 насны хүүхдийн 45-47% нь гэр бүлийн хэн нэг гишүүний зүгээс үзүүлэх биемахбодийн шийтгэл амсдаг дүн гарчээ. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд дан ганц бие махбодийн хувьд хохироод зогсохгүй, сэтгэл зүйн хувьд шарх авч, улмаар тэдний хөгжил, бие махбод, эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн хүрээнд эрсдэлт нөхцөлд амьдарч байгаа хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчдод анхан шатны тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэгтэй 609 хамтарсан баг ажиллаж байна. Хамтарсан баг 2017 онд 1298, 2018 эхний хагас жилийн байдлаар 1548 гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй гэр бүлтэй ажиллаж, 2336 хүүхдэд хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлж, давхардсан тоогоор 6318 хүүхэд, иргэнд аюулгүй байдлын хамгаалалт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, эмнэлгийн тусламж, холбон зуучлах үйлчилгээг үзүүлсэн байна.

“Хүүхдийг эерэг аргаар хүмүүжүүлье үндэсний аян”-ыг 21 аймаг, 9 дүүрэгт өрнүүлж 1628 сургагч багш бэлтгэж, 8240 боловсролын байгууллагын ажилтан, 53,650 эцэг эхчүүдэд хүүхэд хүмүүжлийн эерэг аргын сургалтыг зохион байгуулж, зөвлөгөө мэдээлэл, нөлөөлөл сурталчилгааны ажил хийгдэж байн. Сургууль, цэцэрлэг, асрамж, халамжийн байгууллагын орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөх явдал буурахгүй байна. Сургууль, цэцэрлэгийн орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөх шалтгаан нөхцөл маш олон талтай хэвээр байна.

Сургууль, цэцэрлэгийн орчинд гарч байгаа ихэнх хүчирхийлэлд багш нь хүүхдийг ямар нэг хэлбэрээр хүчирхийлсэн байдлаар илэрч, багш шийтгэл авсаар байна. Иймд багш нарыг хүчирхийлэлгүй заах арга зүйд сургах, урьдчилан сэргийлэх, зайлшгүй нөхцөлд хамгаалах тогтолцоог хөгжүүлэх, багшийн ажиллах орчинг сайжруулах шаардлагатайг нотолж байна.

Зөвлөмж: Бие махбодын шийтгэлийг гэр бүл, сургууль зэрэгт өргөнөөр хэрэглэсээр байгаад Хорооны зүгээс сэтгэл ихээр зовинож буйгаа илэрхийлье. Хүүхэд өсгөх, хүмүүжүүлэхдээ хүчирхийллийн биш, эерэг, оролцооны аргыг хэрэглэхийг эцэг эх, багш нарт сургах, үндэсний хэмжээний кампанит ажил өрнүүлэх гэх мэт олон нийтийн боловсролд чиглэсэн арга хэмжээ өрнүүлэх замаар хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд анхаарахыг зөвлөж байна.

²⁴⁴Хүүхдийн бие махбодийн шийтгэл устгах даян дэлхийн санаачилга- www.endcorporalpunishment.org

Хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийлэл

Хэн нэгэн хүүхдийг дургуй байхад нь бэлгийн сонирхлоор илж таалах, үнсэх зэргээр хүчиндэх хүртэлх үйлдлийг бэлгийн хүчирхийлэл гэнэ.

Манай улсын хувьд сүүлийн жилүүдэд хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн тоо өсч, үүний дотор ураг төрлийн хүчирхийлэл нэмэгдсэн байна. 2019 онд бэлгийн хүчирхийллийн хохирогч хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэгтэй “Нөхөн сэргээх төв”-ийг байгуулахаар төлөвлөж, холбогдох судалгаа, шинжилгээ хийж, бусад улс орны сайн туршлагыг судалж байна.

Цагдаагийн байгууллагын тоо мэдээгээр 2015-2017 онд хүчиндэх гэмт хэргийн улмаас 950 хүн хохирсоны 936 эмэгтэй, 14 эрэгтэй хүн байна. Энэ хугацаанд 6 хүний амь нас хохирч, 262 хүн гэмтсэн ба нийт хохирсон хүмүүсийн 469 буюу 49,4% нь 18 хүртэлх насны хүүхэд байна²⁴⁵.

Он	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Улсын хэмжээнд	342	367	305	344	300	279	290	376
Нийслэлд	157	180	155	182	152	133	132	194
Орон нутагт	185	187	150	162	148	146	158	182

(2010-2017 онд үйлдэгдсэн хүчиндэх гэмт хэрэг)²⁴⁶

2010 онд хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн хохирогч хүүхдийн тоо 152 байсан бол 2017 онд 189, 2018 оны 5 сарын байдлаар 98, бэлгийн мөлжлөгийн хохирогч хүүхэд 1 бүртгэгдсэн байна²⁴⁷.

“Хүчиндэх” гэмт хэрэгт сэжиглэгдэн шалгагдсан хүмүүсийн 97 буюу 10.1% нь “Ураг төрлийн хамааралтай” хүмүүс бөгөөд тэдний 44.3% нь хойд эцэг, 18.5% нь төрөл садангийн хүн, 12.3% нь төрсөн эцэг, 10.3% нь хүргэн нь байна. Хохирогчдын 26.3 хувь нь бэлгийн хүчирхийлэлд давтан өртсөн судалгаа гарсан байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлөөс Монгол Улс дахь гэмт хэргийн байдал, шалтгаан нөхцөл, хэтийн төлөв хандлагыг нийгэм, цаг үеийн нөхцөл байдалтай харьцуулан, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судлах, түүнтэй тэмцэх арга замыг тодорхойлон төр засаг, хууль сахиулах, шүүх эрх мэдлийн байгууллагад санал, зөвлөмж болгох зорилгоор Монгол Улсад анх удаа “гэмт хэргийн цагаан ном 2016” товхимлыг гаргасан. Уг товхимлын 5 дугаар бүлэгт Гэр бүлийн хүчирхийлэл ба гэмт явдал, 6 дугаар бүлэгт Хүүхэд холбогдсон болон хохирсон гэмт явдал, 18 дугаар бүлэгт бэлгийн мөлжлөг ба хүчиндэх гэмт явдлыг тус тус судалсан байна.

²⁴⁵ЦЕГ-ын мэдээллийн сан

²⁴⁶ЦЕГ-ын мэдээллийн сан

²⁴⁷ЦЕГ-ын мэдээллийн сан., 2017-2018 оны хагас жил

Уг судалгаагаар хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн шалтгаан нөхцөлийг дараах байдлаар тодорхойлсон байна. Үүнд:

- Гэр бүлийн орчин, сургуулийн өмнөх боловсрол, дунд болон их сургуульд хүчирхийлэл, гэмт хэрэг, харилцааны талаар үндсэн болон нэмэлт мэдлэг, хандлага өөрчлөх чиглэлээр хичээл орохгүй явж ирснээс шалтгаалж нийгэм тэр чигтээ хүчирхийлэлд дасан зохицох хандлага;
- Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн Гэр бүлийн хүчирхийллийн гомдол мэдээллийн 70 гаруй хувьд хамаарах тохиодол нь архиан согтуурсан үедээ үйлдсэн;
- Гэр бүлийн таагүй уур амьсгал, сургуулийн орчин дахь эрх зүй, зан суртахууны ба хүйсийн харилцааны алдаа, хувь хүний сэтгэгц, физиологийн онцлог, хохирогчийн буруутай үйлдэл, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн сөрөг сурталчилгааны нөлөө;
- Хүчирхийлэгчийн нийтлэг байдлыг авч үзэхэд хохирогчийн танил, 16-35 насны, ажилгүй, бүрэн дундаас доош боловсролтой, эрэгтэй хүмүүс.

Эрүүл мэндийн байгууллагын мэдээллээр 2017 онд хүчирхийллийн шалтгаанаар эмнэлгийн тусламж, үйчилгээ авсан нийт 17.309 тохиолдлын 1835 тохиолдол буюу 10.6 хувь нь хүүхэд байжээ. Тухайлбал: Эх, хүүхдийн эрүүл мэндийн төвийн Өсвөр үеийн клиник 2017 онд 3661 хүүхдэд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлснээс хүчирхийлэлд өртсөн 58 хүүхэд байсан ба тэдний 89.7 хувь нь бэлгийн хүчирхийлэл, 10.3 хувь нь бие махбодын, үл хайхрах, сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртсөн байжээ.

Харин гэмтэл согог судлалын үндэсний төвд 2017 онд гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн нийт 910 үйлчлүүлэгч үйлчлүүлснээс 299 нь 0-16 насны хүүхэд байжээ.²⁴⁸

Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас улсын хэмжээнд хүүхдийн эсрэг бэлгийн хүчирхийллийн гэмт хэргийн шийдвэрлэлтийг сайжруулах, бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд үзүүлэх нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэх үйлчилгээний загвар, аргачлалыг бий болгох чиглэлээр мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна. Мөн “Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн хохирогч хүүхдүүдэд үзүүлэх стратегийн өмгөөлөл” хийх ажлыг ТББ-аар гэрээлэн гүйцэтгүүлж байна.

Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн хохирогч хүүхдэд үзүүлэх хүүхэд хамгааллын үйлчилгээний дундаж зардал 128.304 төгрөг, аюулгүй байдлын хамгаалалтын үйлчилгээ 19.100 төгрөгөөр тооцож, хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ үзүүлэх магадлан итгэмжлэл авсан төрийн бус байгууллагаар гэрээлэн гүйцэтгүүлэхээр төлөвлөжээ.

²⁴⁸ Асуулгын хариу, ХЗДХСайд, 2018.05.18

НҮБ-ийн хүн амын сан болон Үндэсний статистикийн хорооноос 2017 онд улс орон даяар жендерт суурилсан хүчирхийллийн судалгааг хийж 2018 оны 6 сард нийтэд танилцуулсан. Энэхүү судалгаа нь Монгол Улсад жендерт суурилсан хүчирхийллийн талаар хийсэн анхны томоохон хэмжээний тоон болон чанарын судалгаа болсон. Судалгааны хүрээнд эмэгтэйчүүдийн эсрэг бие махбодын, бэлгийн, эдийн засгийн, сэтгэл санааны, хянах зан үйлийн хүчирхийллийн хэлбэрүүдийг бүрэн хамарч хот хөдөөгийн 7300 гаруй эмэгтэйчүүдийг хамруулж, ойр дотны болон бусдын зүгээс эмэгтэйчүүдийн эсрэг үйлдэж буй хүчирхийллийн түвшинг хэт өндөр байна гэж тогтоосон байна.

БНХАУ-ын Эрээн хот, Хайлаар, Манжуур, Дүрэмт хошуунд амьдарч байгаа иргэд, гэр бүл, хүүхдийн нөхцөл байдалд үнэлгээ хийх ажлыг 2018 оны 9-10 дугаар сард зохион байгуулахаар ГХЯ, БСШУСЯ, ЦЕГ, Хил хамгаалах ерөнхий газар, Гадаадын иргэн харьяатын газар зэрэг байгууллагууд хамтран ажиллаж байна.

2.4.Гэр бүлийн орчин ба хүүхдийн асрамж халамжийн үйлчилгээ

Гэр бүлийн орчин

Монгол Улсын хүн ам 2017 оны урьдчилсан дүнгээр 3,2 сая болж, нийт өрхийн тоо 885,639 мянган гэр бүл бүртгэгдэж, 65 хувь нь хот суурин газар, 35 хувь нь хөдөөд, нэг өрхөд дунджаар 3,5 гишүүн амьдарч байна. Нийт өрхийн тоо 885,639-д хүрч өрх толгойлсон эхчүүд²⁴⁹ 76.9 мянга болж өмнөх онтой харьцуулахад буурч, өрх толгойлсон эцэг 20.6 мянга болж өмнөх оноос 0.3%-аар өслөө.

2017 онд 20470 хос гэрлэлтээ бүртгүүлж, 3945 гэр бүл цуцалсан байна. Өмнөх онтой харьцуулахад гэрлэлт 22 хувиар өсөж, цуцлалт 3,4 хувиар буурсан байна.²⁵⁰

Улсын хэмжээнд гэр бүлд зөвлөгөө өгөх 14 төв, танхим ажиллаж, 2017 онд 34,000 иргэн, гэр бүлд гэр бүлийн үнэ цэнэ, харилцаа, хандлагын талаар зөвлөгөө мэдээлэл авсан байна.

Гэр бүлийн боловсрол олгох чиглэлээр 2018 оны эхний хагас жилийн байдлаар 21 аймаг, 9 дүүргийн салбар нэгжүүд “Багшийн ёс зүй, гэр бүлийн харилцаа хандлага”, “Боловсролын орчин дахь хүүхэд хамгаалал”, “Гэр бүлийн үнэ цэнэ” сэдвээр багш сурган хүмүүжүүлэгч, эцэг эхчүүдэд 170 удаагийн сургалт лекц зохион байгуулж, 23,750 хүн хамрагдаад байна.

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих үйлчилгээний хүрээнд “Гэр бүлийг дэмжих туршилтын хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж байна. Уг хөтөлбөрийн хүрээнд 40,000 өрхөөс судалгаа авч, 8100 өрхийг сонгон, гэр бүлийн зөвлөгч нараар дамжуулан

²⁴⁹Мэдээллийн эх сурвалж www.1212.mn

²⁵⁰ www.1212.mn

тухайн гэр бүлийн нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлыг судлан, тодорхойлж, гэр бүлийн хэрэгцээ, онцлогт тохирсон хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулах, шаардлагатай үйлчилгээнд холбон зуучлах, зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлж, гэр бүлд чиглэсэн үйлчилгээний арга зүйг боловсруулан ажиллаж байна. 21 аймаг 9 дүүрэгт нийт 3464 гэр бүлийн зөвлөгч нарыг бэлтгээд байна.

Жич: (Ойролцоогоор нэг хүүхдийн хүүхэд хамгааллын зардалд 118,304 төгрөгийн санхүүжилт шаардлага гэж тооцвол 8,7 тэрбум төгрөг шаардлагатай. 2017 онд үйлчилгээнд хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ авсан 69.0 мянган хүүхдийг 7%-аар өсгөхөд 73,830 хүүхэд буюу нийт хүүхдийн 6,1%-д үйлчилгээ үзүүлнэ гэж тооцов)

2017 онд гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас 63 хүүхэд, 2018 оны эхний 5 сарын байдлаар 28 хүүхэд, бэлгийн хүчирхийллийн улмаас 2017 онд 189 хүүхэд хохирсон бол 2018 оны эхний 5 сарын байдлаар 98 хүүхэд хохирсон байна.

Гэр бүл, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг эрт үед илрүүлэх, таслан зогсоох, нөхөн сэргээх үйлчилгээнд хохирогч бүрийг хамруулах, тохиолдол бүрт үзүүлэх илрүүлэлт, нөхцөл байдлын үнэлгээ, тусгай хамгаалалт, сэтгэл зүйн болон хууль зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээг үнэ төлбөргүй болгоход хөрөнгө санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Нийгмийн суурь орчин болох гэр бүлийг дэмжихэд хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Тиймээс Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг УИХ-д өргөн барьж, батлуулахаар ажиллаж байна. Хуулийн төсөлд гэр бүлийн тогтвортой амьдралыг дэмжих, гэр бүлийн үнэ цэнийг дээшлүүлэх, гэр бүлийн боловсролыг бага наснаас нь олгох, гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих шинэ төрлийн үйлчилгээнүүдийг хөгжүүлэх, гэр бүлийн харилцаанд хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжинд хамгаалж, хүүхдийн тэтгэлэг бүрэн төлөгдөх механизмыг бүрдүүлэх, хүүхдийн өмчлөлийн эрхийг хуульчлах, эцэг, эхийн үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, үрчлэлт болон асралт гэр бүлийн асуудлыг нарийвчлан зохицуулахаар төсөлд тусгаад байна.

Асрамжийн үйлчилгээ

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан “Хүүхэд асрах хувилбарт үйлчилгээний стандарт”-ыг 2017 онд Стандартчиллын үндэсний зөвлөлөөр шинэчлэн баталсан бөгөөд тус стандартыг халамж, асрамжийн төвүүдэд мөрдөж ажиллаж байна.

Нийслэлийн Цагдаагийн газар болон Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас эцэг эхийн хараа хяналт сул хүүхдийг илрүүлэх арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулж, хүүхдүүдийг эцэг эх, асран хамгаалагчид нь хүлээлгэн өгөх, шаардлагатай тохиолдолд хамгаалах байр, халамж, асрамжийн төвүүдэд байршуулж, удаан хугацаагаар тэнэсэн гэр бүлдээ очих боломжгүй

хүүхдүүдийг “Хараа хяналтгүй хүүхдийг нийгэмшүүлэх төв”-д байрлуулан нийгэм, сэтгэлзүйн нөхөн сэргээх үйлчилгээг үзүүлж байна.

Асрамж, халамжийн төвд амьдарч буй хүүхдийн нөхцөл байдлыг сайжруулах, мэдээллийн санг бүрдүүлэх, хагас өнчин, эцэг эх нь асран хамгаалагчийн үүргээсээ татгалзсан, асрамж халамжийн төвд амьдрах хугацаанд эцэг эх нь сураггүй болсон хүүхэд, залуусыг бүтэн өнчинд тооцож нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж олгох асуудлыг Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд шийдэхээр ажиллаж байна.

2018 оны 6 дугаар сарын байдлаар Монгол Улсад 31 асрамж, халамжийн төв ажиллаж байгаагаас 3 төв нь буюу Өнөр бүл хүүхдийн төв, Хүүхэд, залуучуудын сургалт хүмүүжлийн тусгай цогцолбор, Нялхсын клиник сувилал улсын төсвөөс, бусад 28 төв нь олон улсын болон гадаадын иргэний санхүүжилтээр ажиллаж байна.

2018 оны 6 дугаар сарын байдлаар дээрх төвүүдэд 1013 (529 эрэгтэй, 484 эмэгтэй хүүхэд) байна. Улсын төсвөөс санхүүждэг ГБХЗХГ-ын харьяа Өнөр бүл хүүхдийн төвд-189, нийслэлийн Засаг даргын дэргэдэх Хүүхэд, залуучуудын сургалт хүмүүжлийн тусгай цогцолборт-129, ЭМЯ-ны харьяа Нялхасын клиник сувилалд-33 хүүхэд, хувийн халамж, асрамжийн 28 төвд 662 хүүхэд амьдарч байна. 2018 онд халамж, асрамжийн төвөөс 18 нас хүрч, нийгэмд бие даан амьдрах 55 хүүхэд байна. Мөн 18-аас дээш насны 21 залуус амьдарч байна.

Халамж, асрамжийн төвд амьдарч буй хүүхдийн нөхцөл байдал

№	Үзүүлэлт	Тоо	Хувь
1.	Нийт хүүхдийн тоо	1013	(100%)
	Үүнээс:		
1.1	0-5 нас	152	(15%)
1.2	6-11 нас	334	(32.9%)
1.3	12-18 нас	506	(50 %)
1.4	18-аас дээш насны	21	(2.07%)
1.5	хагас өнчин	444	(43,8%)
1.6	бүтэн өнчин	171	(16,8%)
1.7	гэр бүлтэй	335	(33%)
1.8	Эцэг эх байх эрхийг түтгэлзүүлсэн	13	(1,28)
1.9	бүртгэл тодорхойгүй	50	(4,9%)
1.10	үрчлэгдэх боломжтой	29	
1.11	холбогдох тэтгэмжээ авч чадахгүй	19	

Асрамж, халамжийн төвөөс гарч байгаа хүүхэд, залуусын 40-50 хувь нь мэргэжил эзэмшиж, ажлын байртай болж чаддаггүй, өөрийн гэсэн өмч хөрөнгөгүй, орон гэргүй, хамаатан садны дэмжлэг байдаггүй, төрийн үйлчилгээ авч чаддаггүйгээс гэмт хэрэг зөрчилд холбогдох, тэнэмэл байдлаар амьдрах

тохиолдол цөөнгүй байна. Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас асрамж, халамжийн төвд амьдарч байгаа 18 нас хүрсэн залуусыг “Нийгэмд бие даан амьдрах хөтөлбөр”-т хамруулж, амьдрах ухааны ур чадвар олгох, гадаад улсад ажиллах чиглэлээр анхаарлаа хандуулж, дэмжлэг тусалцаа үзүүлж байна.

“Өнөр бүл” хүүхдийн төв болон бусад халамж, асрамжийн төвд 76 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, СЭМҮТ-д байнгын асаргаа сувилгаа шаардлагатай, сэтгэцийн өвчтэй асран хамгаалагчгүй 4 хүүхэд амьдарч байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харъяа Сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллага, 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид хүмүүжиж байгаа хүүхэд, эмэгтэйчүүдтэй уулзалт хийж, нөхцөл байдлын үнэлгээний дагуу нийгэм, сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлэх ажлыг зохион байгуулсан байна.

Цаашид хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг гэр бүлд түшиглэн хэрэгжүүлэх бодлогын хүрээнд төрийн зайлшгүй асрамж, халамж шаардлагатай хүүхдийг төвлөрсөн асрамжийн газарт биш гэр бүл, түүнтэй дүйцэх орчинд төрөл садны болон асралт гэр бүлд өсгөн хүмүүжүүлэх бодлого баримталж, тус үйлчилгээнд шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай.

2.5.Эрүүл мэнд ба нийгмийн халамж

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухайн конвенцод “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэдэгт бие махбод, сэтгэл мэдрэл, оюун санаа, мэдрэхүйн байнгын согогтой бөгөөд уг согог нь янз бүрийн саад тотгортой нийлсний улмаас бусдын нэгэн адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцоход нь саад учруулахуйц болсон хүнийг багтааж ойлгоно” гэжээ.²⁵⁰

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд зарим хүүхэд төрөлхийн эрүүл мэндийн байдал, согогийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй байдаг бол зарим нь гэмтэл бэртэл, өвчин, хоол тэжээлийн дутагдал зэргээс хөгжлийн бэрхшээлтэй болдог. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоонд тархины саажилт, нугасны ивэрхий, булчингийн сулрал, нуруу нугасны гэмтэл, Дауны синдром, мөн хараа, сонсгол, бие махбод, харилцааны болон оюун ухааны согог зэрэг эрүүл мэндийн нөхцөл байдалтай хүүхэд багтана.²⁵¹

Дэлхий нийтийн хэмжээнд үл хүндлэл, ялгаварлан гадуурхалтад хамгийн ихээр өртөн, нийгмийн амьдралаас тусгаарлагдсан хүмүүсийн тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд багтдаг байна.

²⁵⁰Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцhttp://www.forum.mn/res_mat/2012/UNDP%20konwenzi_book.pdf

²⁵¹Бага насны хүүхдийн хөгжил, хөгжлийн бэрхшээл-Асуудал дэвшүүлсэн тайлан. ННФ http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/75355/9789997332028_mon.pdf?sequence=9&isAllowed=y

Монгол Улсын нийт хүн амын 36.2 хувийг 0-18 хүртэлх насны хүүхэд эзэлж байгаа бөгөөд үүнээс 11.435 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байна.

НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц нь дэлхийн бүх хүүхэд, тэр дотроо хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хамаатай. Конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаар тусгайлан дурдсан нь үл гадуурхах, хөгжлийн бэрхшээл бол ялгаварлан гадуурхалтаас хамгаалагдах үндэс мөн гэж, эдгээр эрхийг хэрэгжүүлэхийн тулд оролцогч улсуудын зүгээс гаргах хүчин чармайлтыг онцолсон байдаг. Хүүхдийн эрхийн конвенцын хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэг бүхий НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хороо “Ерөнхий зөвлөмж 9” нэртэй баримт бичигтээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийг хэрэгжүүлэх чиглэлээр конвенцын бүх зүйл, заалтыг багтаасан зөвлөмжийг Конвенцод нэгдэн орсон улс орнуудын төр засагт хүргүүлсэн байна.

Улсын Их Хурлаас 2016 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг батлан гаргасан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн эрх ялангуяа сурч боловсрох эрхийг баталгаажуулж, тэдний амьдрах орчныг сайжруулах, нийгмийн халамж үйлчилгээний талаар нарийвчлан зохицуулж өгсөн.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй 2-5 насны хүүхдийн сурч хөгжих эрхийг хангах асуудал хүндрэлтэй асуудлын нэг байсаар байна. Монгол Улсад ганцхан байдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг хүлээн авдаг 10 дугаар цэцэрлэгийн барилгыг шинээр барих асуудал 5 дах жилдээ шийдэгдэж чадаагүй л байна. 2018 оны 6 дугаар сард Засгийн газраас цэцэрлэгийн барилгыг 5.3 тэрбум төгрөгөөр барихаар шийдвэрлэсэн боловч ахиц гарсан зүйл байхгүй байна. Тус цэцэрлэгийн барилга ашиглалтад орвол хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй, сургуульд суралцах боломжгүй хүүхдүүд 18 нас хүртлээ цэцэрлэгт хамрагдаж нийгэмших боломжтой болох юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенцын 24 дүгээр зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас ерөнхий боловсролын үйлчилгээний гадна үлдэх ёсгүй бөгөөд бусад хүүхдийн адил амьдарч байгаа орон нутагтаа чанартай бага болон дунд боловсролд үнэ төлбөргүй тэгш хамрагдах эрхтэй гэж заажээ.

Манай улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хэдэн хүүхэд хаана, хэнтэй хэрхэн амьдарч буй талаар нэгдсэн тоо баримт өнөөг хүртэл байдаггүй. Төрийн байгууллагуудаас гаргасан статистик мэдээллүүд ч өөр хоорондоо зөрүүтэй байна.

Тухайлбал, улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд суралцдаг зургаан тусгай сургууль байдаг ч эдгээр сургуульд нийт 1700 орчим хүүхэд суралцдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ерөнхий боловсролын энгийн ангид сургах асуудлыг хүндрэлтэй асуудал хэвээр байна. Ихэнх багш хөгжлийн бэрхшээлтэй

хүүхдийг ангидаа авч сургахдаа амжилттай сургаж чадна гэдэгт эргэлздэг. Энэ нь энгийн сургуульд ажиллаж буй багш нарын хандлага, ойлголт, заах арга эзэмшсэн байдал, ур чадвартай нь холбоотой юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийг хангах, нийгмийн хамгааллын чиглэлээр хийгдэж байгаа зарим ажлуудаас дурдвал:

- БНХАУ-ын буцалтгүй тусламжаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн төв”-ийг барьж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, эцэг эхчүүдэд зориулсан сургалт, хөгжлийн арга хэмжээг зохион байгуулахаас гадна 250 хүүхэд хэвтэн эмчлүүлэх, 250 хүүхэд өдрөөр сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлэх хүчин чадалтай, иж бүрэн, цогц үйлчилгээ үзүүлэх төвийг 2019 онд ашиглалтад оруулах төлөвлөгөөтэй.
- “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдэд зориулсан тусгай тоноглол бүхий спорт цогцолбор”-ыг техник хамтын ажиллагааны төслийг эхлүүлж байна. Тус цогцолбор нь спортын 10 төрлөөр хичээллэх орчин үеийн тоног төхөөрөмжөөр хангагдах ба жилийн 4 улиралд 200-400 тамирчин тогтмол хичээллэх боломжтой, 200 метрийн тойрог замтай, битүү дээвэртэй манеж бүхий гадна талдаа дэлхийн стандартад нийцсэн 400 метрийн тартан замтай, 200 тамирчин байрлах зочид буудалтай иж бүрэн цогц байдлаар байгуулах юм.
- Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоог хангах, үйлчилгээг сайжруулах” 5 жилийн хугацаанд хэрэгжих техник туслалцааны төсөл энэ оноос эхэлнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг эрт оношилж, эмчлэх, хөгжүүлэх үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардлагатай туслах хэрэгсэл, программ хангамж, дэд бүтцийг сайжруулна.
- Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд үзүүлэх сэргээн засах үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор “Нялхсын клиник сувилал”-ын үйл ажиллагааг дэмжих, үйл ажиллагааг нь өргөжүүлэх зорилгоор шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг үзүүлж байна.
- Хөгжлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг нийгэмшүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй, байнгын асаргаа, сувилгаа шаардлагатай хүүхдийн эрхийг хангах зорилгоор “Хамтдаа инээмсэглэе” арга хэмжээний хүрээнд хүүхдийн зуслангийн тусгай ээлжийг Монголд анх удаа зохион байгуулсан. Тус арга хэмжээнд 8 аймаг, нийслэлээс 150 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, 150 асран хамгаалагчийн хамтаар оролцсон. Арга хэмжээний хүрээнд хүүхдийн чадамжийн үнэлгээ хийх, асран хамгаалагчид нийгэм, сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлж, хувь хүний хөгжлийн сургалтуудыг зохион байгуулсан.

Зөвлөмж: Тус улсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог хангах цогц стратегийг хүний эрхэд суурилсан зарчимд тулгуурлан яаралтай баталж дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийг шаардаж байна. Үүнд:

- (a) Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүү, арга зүй, хүний нөөцийг хангалттай хувиарлахад анхаарах;
- (b) хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тусгай сургууль, ангид сургахаас илүүтэйгээр тэгш хамруулах боловсролыг чухалчлах;
- (c) Хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, сэргээн засах хөтөлбөрт хамруулах зэрэг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг яаралтай авах;
- (d) Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн эерэг дүр төрхийг нийгэмд бүрдүүлэхийн тулд төрийн албан хаагчид, олон нийт, гэр бүлд чиглэсэн ойлголт нэмэгдүүлэх кампанит ажлуудыг өрнүүлэх.

Хүүхдийн эрүүл мэнд

УИХ-аас 2011 онд баталсан Эрүүл мэндийн тухай хуульд 18 хүртэл насны хүүхдэд төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллагаас үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардлыг төр хариуцахаар тусгасан. Энэхүү хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд харьяа анхан, дунд шатны эрүүл мэндийн төвийн байнгын хяналтад байж тусламж, үйлчилгээ авах, 16 хүртэл насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эмийн зардлыг төр хариуцах, өрх, сумын эрүүл мэндийн төвд хүүхдийн мэргэшсэн эмч ажиллаж байна.

Эх хүүхдийн тусламжийг анхан шатны эрүүл мэндийн байгууллага болох өрх, сумын эрүүл мэндийн төв, аймаг, дүүргийн Нэгдсэн эмнэлэг, Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн төв зэрэг 3 шатлалаар үйлчлэх болсон нь эмнэлгийн ачааллыг бууруулахад эерэг нөлөөлөл үзүүлж байна.

“ХДХВ/ДОХ-оос сэргийлэх тухай”, “Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай” болон “Тамхины хяналтын тухай” хуулийн хүрээнд өсвөрийн үеийнхний эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх үйлчилгээг сайжруулах, болзошгүй эрсдэлийг бууруулахад чиглэж байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар тамхины хэрэглээ, дам тамхидалтаас хүн амыг хамгаалах эрх зүйн орчинг сайжруулж, сургуулийн орчинд 500м-ийн дотор тамхи зарах, 18 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр тамхи худалдуулахыг хориглосон. Монгол Улсад эрэгтэйчүүдийн дунд архи, согтууруулах ундааны хэрэглээ эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад илүү байна. Эмэгтэйчүүдийн 20.9 хувь нь архи огт ууж үзээгүй байхад 0.8 хувь нь 15 нас хүрэхээсээ өмнө архи, согтууруулах ундаа ууж үздэг байна.

Боловсрол

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх хүрээнд 2018 онд боловсролын салбар дахь хүүхэд хамгааллын асуудалд анхаарал хандуулж, хүүхдийн эрхийн зөрчил, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг бууруулах, хүүхдийн хөгжил, оролцоог дэмжих, багш, эцэг эхийн үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, хүүхдэд ээлтэй сургалтын орчин нөхцөлийг сайжруулахад чиглэсэн **“Хүүхэд хамгааллын жишиг сургууль”** загварыг улсын хэмжээнд ерөнхий боловсролын 31 сургууль дээр 2018-2019 оны хичээлийн жилд хэрэгжүүлж байна.

2017-2018 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын 729 сургуульд 572,8 мянган хүүхэд суралцаж байна. ЕБС-ын дотуур байранд 35,2 мянган хүүхэд суралцаж байгаагийн 73% нь малчдын хүүхэд байна.

2017 онд улсын төсвөөс 9 цэцэрлэг, нийслэлийн төсвөөс 2 цэцэрлэг ашиглалтад орж, төрийн бус өмчийн 47 цэцэрлэг шинээр нэмэгдэж, үйлчилгээний хүчин чадал 4307-аар нэмэгдсэн байна.

ЕБСургууль шинээр 16-аар нэмэгдэж, суралцах хүүхдийн тоо 24,4 мянгаар нэмэгдэж байна. 1 дүгээр ангид 76,4 мянган хүүхэд элсэн орж байна.

2018-2019 оны энэ хичээлийн жилд 1435 цэцэрлэг үйл ажиллагаа явуулна. Төрийн өмчийн 889, /үүнээс 27 нь төмөр замын харъяа/ хувийн хэвшлийн 546 цэцэрлэг байна. Урьдчилсан мэдээгээр 260000 хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдах тооцоо байна.

Улаанбаатар хотын хувьд цэцэрлэггүй 21 хороо байна. Улсын хэмжээнд цэцэрлэгт хамрагдалт 74.6 хувь, нийслэлд 76 хувьтай байна. Цэцэрлэгт хамрагдаж чадахгүй байгаа 73500 хүүхэд байна.

Нийслэлийн хэмжээнд сурагчдын замын хөдөлгөөнд оролцоход аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор нийт 5 дүүргийн 34 сургууль 104 автобусаар өөрийн сургуулийн 3424 суралцагчдад зохион байгуулалттай тээврийн үйлчилгээ үзүүлж, Сонгинохайрхан дүүргийн нийт 12 сургуулийн сурагчдад тусгай маршрутын автобусаар үйлчилж байна.

2013 оноос эхлэн Нийслэлийн ИТХ-ын шийдвэрийн дагуу бүх дүүргийн 154 сургуульд “School Policy” эргүүлийн хөдөлгөөн өрнөж, 48217 эцэг эх сургуулийн орчинд үйлдэгдсэн 1500 хэрэг зөрчлийг илрүүлж, 460 гаруй удаа урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулсан нь хүүхдийг сургуулийн орчимд зам тээврийн ослоос урьдчилан сэргийлсэн үр дүнтэй арга хэмжээний нэг гэж үзэж байна.

Бага ангийн сурагчдыг “Үдийн цай” хөтөлбөрийг Үдийн хоол болгох, эмзэг бүлгийн өрхийн хүүхдийг хичээлийн хэрэгслээр хангах ажлыг үргэлжлүүлэн, төрөөс сурагчдыг сурах бичгээр хангах, дотуур байрны хамрагдалтыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна.

2.6.Тусгай хамгааллын арга хэмжээ

Хүүхдийн хөдөлмөр

Хүүхдийн хөдөлмөр нь сурч боловсрох, эрүүл байх боломжийг үгүйсгэж, ядуурлыг гүнзгийрүүлж байдаг тул хүний үндсэн эрхийн зөрчил гэж үздэг.

Монгол Улсад 5-17 насны хүүхдийн 10 хувь буюу 56.000 гаруй хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байгаагийн дийлэнх нь ХАА /хурдны морь унаж уралдах зэрэг/, уул уурхай, барилгын салбарт ажиллаж байна.²⁵² Хот, суурин газартай харьцуулахад хөдөө орон нутагт ядуу өрх олон байхын хэрээр хүүхдүүд хөдөлмөр эрхлэх нь элбэг байна. Боловсрол дахь жендерийн тэгш бус байдлын улмаас охидтой харьцуулахад хөвгүүд хөдөлмөр эрхлэх илүү эрсдэлтэй, харин охидын хувьд гэрийн ажил хийх нь их байдаг.

Хүүхдийн хөдөлмөрийг тодорхойлох нь маш түвэгтэй. Энэ нь тэдний хүүхэд нас, хөгжих боломж, хүний эрхэм чанарыг үгүйсгэж, тэдний бие бялдар, оюун ухааны хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг.

Шигтгээ: Хөдөлмөрийн тухай хуульд 15 хүртлэх насны хүүхэд ажил эрхлэхийг зөвшөөрөхгүй, 15 настай хүүхдүүд эцэг эх, асран хамгаалагч болон төрийн байгууллагын зөвшөөрлийн үндсэн дээр мэргэжлийн чиг баримжаа эзэмших, тодорхой чадвартай болгох ба 16 нас хүрсэн хүүхдүүд ямарваа нэгэн зөвшөөрөл шаардахгүйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болохоор заажээ. Хөдөлмөрийн хууль нь хүүхдийн насны байдалд харгалзуулан ажлын цагийг хязгаарлаж илүү цагаар болон олон нийтийн баяр, амралтын өдрүүдэд ажиллахыг хоригложээ.

Хүүхдийг хэт эрт хөдөлмөр эрхлэхээс сэргийлэхийн тулд ОУ-ын Хөдөлмөрийн байгууллагын 138-р конвенцод хөдөлмөрийн насны доод хязгаарыг заавал эзэмших боловсролыг бүрэн эзэмших наснаас багагүй буюу ямар ч тохиолдолд 15 наснаас багагүй байхаар тодорхойлсон байна.

Монгол Улс 2001 онд нэгдсэн орсон 1999 оны Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлд Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг тодорхойлжээ.

- Хүүхдийг худалдах, өрийн барьцаанд өгөх, боолчлох, албадан хөдөлмөр эрхлүүлэх, зэвсэгт мөргөлдөөнд дайчлах, хүчээр элсүүлэх зэрэг боолчлолын бүх хэлбэрүүд, түүнтэй төстэй аргууд;
- Хүүхдийн биеийг үнэлүүлэх, садар самуун агуулга бүхий материал үйлдвэрлэх, садар самууны үзвэр, үйлчилгээнд ашиглах, татан оролцуулах, уг ажлыг санал болгох;

²⁵²Хүүхдийн хөдөлмөр-Монгол Улсын бодлогын хураангуй, 2016 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-beijing/documents/publication/wcms_508366.pdf

- Холбогдох олон улсын гэрээнд заасанчлан мансууруулах бодис үйлдвэрлэх, хил дамнуулан худалдах зэрэг хууль бус үйл ажиллагаанд ашиглах, зуучлах, эсвэл санал болгох;
- Үйл ажиллагааны мөн чанар үр дагаврын хувьд хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, зан суртахуунд хохирол учруулахуйц ажлууд орно.

Засгийн газраас 2011 онд Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хүнд хэлбэрийг устгах үндэсний хөтөлбөрийг баталсан нь зохих үүрэг гүйцэтгэж байна. Хөтөлбөрийн үндсэн зорилгыг 2016 он гэхэд хүүхдийн хөдөлмөрийг тэвчишгүй хэлбэрийг бүрэн устгах гэж тодорхойлоод хүүхдийн хөдөлмөрийг зохицуулах хууль тогтоомжийг нэгдэн орсон олон улсын гэрээ конвенцын зарчимд нийцүүлэх, энэ чиглэлээр хууль сахиулах чадамжийг сайжруулах, хөдөлмөр эрхэлж байгаа, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт өртсөн хүүхдүүдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах зорилтуудыг дэвшүүлжээ.

2016 онд барилгын салбарын бүх төрлийн ажлыг хүүхдийн тэвчишгүй хөдөлмөрт оруулаад байгаа. Мөн морь унаач хүүхдүүдийг өвөл, хаврын улиралд болон шөнийн цагаар уралдаанд оролцохыг хориглосон. Энэ мэтээр хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг бууруулах, тэвчишгүй хэлбэрийг устгах зорилт аажим аажмаар урагшилж буй.

Өнөөгийн байдлаар уул уурхай, хөдөө аж ахуй, барилга, тээвэр, зочид буудал, боловсруулах үйлдвэр зэрэг 11 салбарын 79 ажлын байрыг хүүхэд эрхэлж болохгүй, хүнд ажлын байранд тооцдог.

Ажил эрхэлж байгаа арван хүүхдийн найм нь хөдөө аж ахуйн салбарт, нэг нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, засвар үйлчилгээний газарт ажиллаж байна. Мөн 15-17 насныхан уул уурхай, олборлолт, боловсруулах үйлдвэрт ажиллаж байна. Судалгааны тархалтын тооцоогоор 5-17 насны 1857 хүүхэд өрхөөс гадуур эдийн засгийн ажиллагаа эрхэлж байх бөгөөд тэдний 65,4 хувь нь сургуульд сурдаг байв. Ажил эрхэлдэг нийт хүүхдийн 2,0 хувь цалин хөлстэй ажил эрхэлж байна. Эдгээр хүүхдийн 11.1 хувь хүнд хортой болон аюултай ажил хийж байна.

Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, Швейцарын хөгжлийн агентлаг, олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагатай хамтран бичил уурхай болон албажаагүй ил уурхайд хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдийн тоог гаргасан байна. 11 аймагт хийсэн тус судалгаагаар 8-18 насны 1498 хүүхэд уурхайд хөдөлмөр эрхэлж байсан бөгөөд хүүхдүүдийн дийлэнх нь гэр бүлээ даган уурхайд ажиллаж байжээ.²⁵³

²⁵³Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай асуулгын хариу. 2018.05.11

Зөвлөмж: а/ 2012-2016 онд хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг устгах үндэсний хөтөлбөрийн санхүү төсөв, менежмент хангалтгүй байсны улмаас уг хөтөлбөр сайн хэрэгжээгүйд дүгнэлт хийж, Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг устгах үйл ажиллагааны цогц төлөвлөгөө, бодлогыг хангалттай төсөв, санхүү, арга зүй, хүний нөөцтэйгээр батлах; б/15-аас доош насны хүүхэд хөдөлмөр эрхлэхгүй байхад анхаарах.

Уралдаанч хүүхэд

Хурдан морь унаж уралдах нь Монголын уламжлалт соёлын нэг хэсэг. Наадам арга хэмжээг 2010 онд ЮНЕСКО-гийн Хүн төрөлхтний биет бус соёлын өвийн жагсаалтад бүртгүүлсэн байна.

Хурдны морь унаж уралдах нь хүүхдийн хөдөлмөр төдийгүй хөдөлмөрийн мөлжлөгийн хэлбэр гэж НҮБ-ийн Хүүхдийн хороо үзсэн байна.

Уралдаанч хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах талаар нөлөөллийн олон талын арга хэмжээ авч байна. Уралдаанч хүүхдийн бүртгэлийн систем бий болж, уралдаан бүрийг түүнд оролцох хүүхэд бүрийн аюулгүй байдлыг хянах мэдээллийн нэгдсэн сан²⁵⁴ бий болгосон.

Засгийн газар, Стандарт, хэмжил зүйн газар хамтран “Үндэсний морин уралдааны морь унаач хүүхдийн хамгаалалтын хувцас, морины хэрэгсэлд тавих шаардлага” MNS 6264:2011 стандартыг 2018 оны 5 дугаар сард шинэчлэн батлуулсан.

Уралдаанч хүүхдийн амьдрах нөхцөл, сурах боломжийг сайжруулах, эдгээр хүүхдийг хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрт өртөх, эдийн засгийн мөлжлөгт орохоос нь сэргийлэх, хүүхдийн дээд эрх ашгийг хамгаалах асуудлаар хамтран ажиллахаар 30 шахам тал Санамж бичигт гарын үсэг зурж төв, орон нутгийн түвшинд шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, уралдаанч хүүхдэд хамгаалалтын хувцас, хэрэглэл хэрэглэдэг болсон, өвөл, хаврын уралдаанд 16 хүртэл насны хүүхэд оролцуулахыг хориглох байр суурийг хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллагууд барьж байна.

Унаач хүүхдийн дийлэнх нь амьжиргааны түвшин доогуур айлын хүүхэд байдаг. Эхчүүдийн боловсролын түвшин, өрхийн амьжиргааны түвшин дээшлэх тусам хүүхэд хурдан морь унах нь буурах хандлагатай байна. Хурдан морь унаач хүүхдийн нийгмийн хамгааллын асуудлын нэг хэсэг нь ослын даатгал болон морины эзэнтэй хийх гэрээ, урамшуулал юм.

Тиймээс хурдан морины уралдаанч хүүхдийн гэнэтийн ослын даатгалын нөхцөлийг сайжруулж, даатгалын хураамжийг 100,000 төгрөг болгож, 20,0 хүртэл сая төгрөгийн нөхөн олговрыг олгуулах асуудлаар Санхүүгийн зохицуулах хороо, даатгалын компаниудтай хамтран ажиллаж байна.

²⁵⁴ www.unaach.nac.gov.mn

2018 онд хурдан морины уралдаанч хүүхдийг био сканаар бүртгэж, мэдээллийг цахим бүртгэлд оруулах ажлыг үндэсний хэмжээнд зохион байгуулсан.

Зөвлөмж: Морины эзэд, уяачдын зүгээс учруулсан бие махбод, сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртөх, сургууль завсардах, гэмтэж бэртэх, амь насаа алдах эрсдэлд унаач хүүхдүүд өртсөөр байгаад Хороо маш их харамсаж байна.

а/ Жил бүрийн 11 дүгээр сарын 1-нээс тавдугаар сарын 1-нийг хүртэлх хугацаанд 16-аас доош насны хүүхдээр хурдан морь унуулахыг хориглосон шийдвэрийг 18 наснаас доош хүүхдээр хурдан морь унуулахыг хориглох үйл явцын эхний алхам гэж үзэн хэрэгжилтийг нь сахиулахад хатуу анхаарах

(б) Хурдан морины уралдаанд оролцож байгаад хүндээр гэмтсэн амь насаа алдсан хүүхдүүдийн хэргийг мөрдөн шалгаж буруутай этгээдэд хариуцлага ноогдуулах;

(в) Хурдан морины уралдаан гэх мэт аюултай, хортой хүүхдийн хөдөлмөрт хүүхдийг оролцуулдаг бизнес эрхлэж буй төрийн албан хаагчдын хувийн болон албаны ашиг сонирхлын зөрчил гаргаж буй үйлдэлд арга хэмжээ авах, ийм үйлдэл гаргуулахгүй байхад чиглэсэн хээл хахуулийн эсрэг арга хэмжээнүүдийг авах.

Бэлгийн мөлжлөг болон хүчирхийлэл

Монголд эмэгтэйчүүдийг БНХАУ, Макао, Гонконг, БНСУ, Сингапур, Тайван, Турк, Израил, Япон, Малайз болон Европын Холбооны Улсуудад худалдсан хэрэг бүртгэгдэх болсноор хүний наймааны илгээгч улс орон болж байна гэж ЦЕГ мэдээлсэн. 2009-2013 онд 113 хохирогчтой хүний наймаатай холбоотой 94 хэрэг бүртгэсэн. Үүнээс 54 хэргийн хохирогч БНХАУ-ын Эрээн, Хөх хот, Макао, Хайнан зэрэг газарт, Солонгос, Сингапур, Энэтхэг, Египет, Африк зэрэг улсад худалдагдсан, тэдгээрийн 41 нь 16-17 насны хүүхэд байсан юм. Харин үлдсэн 40 хэргийн хохирогч нь дотооддоо буюу эх орондоо хүний наймааны хохирогч болсон байна²⁵⁵.

2010–2014 онд бэлгийн мөлжлөг, хүүхдийг хил дамнуулах худалдаалах асуудлаар 8 төрлийн судалгаа хийж, үр дүнг нь холбогдох байгууллага олон нийтэд мэдээлсэн байна. Хүний аюулгүй байдлын судалгааны төв, Хүүхдийн эрхийн үндэсний төв, ТББ-ууд хамтран хийсэн “Өсвөр насны хүүхдийн садар самуун, бэлгийн мөлжлөгт өртөж буй талаарх судалгаа”-аар асуулгад оролцогчдын 89 хувь нь хүний наймааг “Ноцтой асуудал” хэмээн тодорхойлсон байна. Хүний наймааны төрөл, хэлбэрийн хувьд бэлгийн мөлжлөг болон хуурамч гэрлэлтийг хамгийн түгээмэл хэлбэр гэж үзсэн байна. Асуулгад оролцогчдын 41,6 хувь нь 20-24 насны, 34,7 хувь нь 15-19 насныхан буюу залуу, өсвөр насны хүүхэд ихэвчлэн хүний наймааны гэмт хэрэгт өртөж байна гэж үзсэн байна.

²⁵⁵Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ийн конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын Засгийн газрын тавдугаар тайлан илтгэл, 2014 он, 86 дахь тал

Мөн уран нугаралтын үзүүлбэрээр хилийн чанадад гэрээгээр ажиллах явцдаа хөдөлмөрийн мөлжлөг, хүний наймаанд өртөх эрсдэлтэй байдалд орсон үед гадаад дахь Монгол Улсын дипломат төлөөлөгчийн газрууд, Эрүүгийн цагдаагийн газар хамтран ажиллаж, хүүхдийг эх оронд нь буцаасан тохиолдол ч гарсаар байна.

2009 оноос Хил хамгаалах ерөнхий газар “Хүүхэд, эрх зүйн чадамжгүй хүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам”-ыг нарийвчлан боловсруулж 7-оос доош насны хүүхдийг зөвхөн эцэг эх буюу хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хамт улсын хилээр нэвтрүүлэхээр болсон. Энэ нь бага насны хүүхдийг хүний наймаанд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх нэг хэлбэр юм.

2012 онд шинэчлэн найруулсан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн дагуу хүчирхийлэлд өртсөн иргэнд халамжийн үйлчилгээ үзүүлж байна. Мөн Гэр бүлийн тухай хууль болон хүчирхийллийн улмаас сэтгэл санааны болон бие махбодын хамгаалалт шаардлагатай болсон хүүхдийг гэр бүлдээ авч асрамжилж байгаа иргэдэд халамжийн тэтгэмж олгож дэмжлэг туслалцаа үзүүлж байна.

Хууль зөрчсөн болон гэрч, хохирогч хүүхэд

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйл, Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны журмын дагуу хууль зөрчсөн, гэмт хэргийн гэрч, хохирогч болсон хүүхдэд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэгтэй салбар дундын “Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо” байгуулагдан ажиллаж байна.

Шадар сайдын 2012 оны 28 тоот тушаалаар “Хүүхдийн хууль зүйн хорооны нийтлэг журам”-ыг баталжээ. Нийслэлийн бүх дүүрэг болон аймгуудад Засаг даргаар ахлуулсан Хүүхдийн хууль зүйн хороо байгуулагдаад байна. Орон нутаг дахь “Хүүхдийн хууль хороо” нь гэмт хэрэгт холбогдсон хүүхдийг аль болохоор хорих ялаас чөлөөлөх, ял эдлэх хугацааг хойшлуулах нөхцөлийг судалж, холбогдох байгууллагад санал дүгнэлт гаргаж байна. Улсын хэмжээнд 2018 оны эхний 7 сарын байдлаар насанд хүрээгүй хүүхдийн үйлдсэн нийт 473 гэмт хэрэгт 477 хүүхэд холбогдсон нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 60 хэргээр буюу 11.3 хувь, гэмт хэрэгт холбогдсон хүүхэд 129 буюу 21.3 хувиар тус тус буурсан.

Улсын хэмжээнд 2017 онд гэмт хэрэг зөрчилд холбогдсон, гэмт хэргийн улмаас хохирсон 618 хүүхдэд, **2018 оны хагас жилд 897** хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлсэн. Хууль зүйн хороогоор үйлчлүүлсэн хүүхдийн мэдээллийн сан үүсгэх, Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны гишүүдийг чадавхжуулах, хамтарсан баг, хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны үйл ажиллагааг уялдуулах, Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны ажил үйлчилгээг үнэлэх аргачлалыг боловсруулж байна.

Хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, Зөрчлийн тухай хуульд заасан хүүхдийн эсрэг 16 төрлийн зөрчлийг шалган шийдвэрлэх чиг үүрэгтэй ажиллах

хүүхдийн эрхийн байцаагчийг хуульд заасны дагуу сонгон шалгаруулж, сургалтад хамруулан, 32 албан хаагчид Хүүхдийн эрхийн улсын байцаагчийн эрх олгосон. 2017 онд 26 зөрчлийг, 2018 оны эхний хагас жилийн байдлаар 83 зөрчлийг шалган шийдвэрлэсэн байна.

Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны журмын дагуу аймаг, дүүрэгт хууль зөрчсөн, гэмт хэргийн гэрч, хохирогч болсон хүүхдэд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэгтэй салбар дундын “Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо” байгуулагдан ажиллаж, 2017 онд 618 хүүхдэд, 2018 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 897 хүүхдэд эрх зүйн туслалцаа, зөвлөгөө, үйлчилгээ үзүүлсэн байна.

УИХ 2013 онд баталсан Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх тухай хуулийн үйлчлэлд гэмт хэрэгт холбогдсон хүүхэд эрх зүйн туслалцааг үнэ төлбөргүй авах зохицуулалтыг оруулж өгсөн. Хууль зүйн сайд, Сангийн сайд нарын хамтарсан 2014 оны тушаалаар Хууль зүйн туслалцааны төвийн салбаруудын орон тоо, байршлыг баталсан. Хууль зүйн туслалцааны төв нь ажлын алба, 32 салбартайгаар улсын хэмжээнд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагааг явуулж байна.

Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангийн дэргэд 2000 оноос хойш ажиллаж байсан хөдөлмөрийн төрөлжсөн сургалттай суурь боловсрол олгох тусгай сургуулийг 2013 оноос бүрэн дунд сургууль болгон өөрчилж, ял эдэлж байгаа хүүхэд боловсролоо үргэлжлүүлэн эзэмших эрх бүрэн хангагдах нөхцөлийг бүрдүүлж суурь болон бүрэн дунд гэрчилгээ олгодог боллоо. Хүүхдийн боловсролын гэрчилгээ дээрээ хорих ял эдэлж байсан гэсэн тэмдэглэгээ хийхгүй байгаа нь ирээдүйд учирч болзошгүй ялгаварлан гадуурхалтаас хамгаалахад чухал үүрэгтэй.

Ял эдэлж байгаа хүүхдийг мэргэжлийн сургалтад хамруулж, сүүлийн арваад жилд 539 хүүхэд талх, нарийн боов, жижиг урлал, гар хивс, ноосон эдлэл, мужаан, барилгын засал чимэглэл, тогооч, өрөгч угсрагчийн мэргэжилд суралцан мэргэжлийн үнэмлэх сертификат авсан байна. Мэргэжлийн сургалтыг олон улсын болон бусад төрийн бус байгууллагуудын дэмжлэг туслалцаатай зохион байгуулдаг юм.

Хүүхдийн эрхийн зөрчлийг шалган шийдвэрлэх замаар хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангаж, Зөрчлийн тухай хуульд заасан хүүхдийн эсрэг 16 төрлийн зөрчлийг шалган шийдвэрлэх, хууль сурталчилах чиг үүрэгтэй 32 хүүхдийн эрхийн улсын байцаагч ажиллаж байна. 2017 онд 26 зөрчил, 2018 онд 181 зөрчлийг шалган шийдвэрлэлээ. Хүүхдийн эрхийн улсын байцаагч нар “Насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалт”-ын дагуу хяналт шалгалт хийх, дотуур байр, сүм хийд, интернет тоглоомийн газруудад төлөвлөгөөт хяналт, шалгалт хийж, зөвлөн туслах, зөрчлийг илрүүлэх, шалгах, хууль сурталчилах үйл ажиллагаа зохион байгуулж ажиллаж байна. Зөрчлийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг Хүүхдийн эрхийн тухай хууль,

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 5,6,7,8,9 дүгээр зүйлтэй уялдуулж, тухайн орчинууд дахь хүүхдийн эрхийн зөрчлийг шалган шийдвэрлэх зохицуулалтыг тодорхой болгох саналыг нэмэж орууллаа.

Хүүхдийн тусламжийн утас-108

Засгийн газрын 2016 оны 55 дугаар тогтоолоор Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын дэргэд “Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төв”-ийг байгуулж, сард дунджаар 10 мянга гаруй дуудлага хүлээн авч, хүүхэд өсвөр үеийнхэнд зөвлөгөө, мэдээлэл өгч, хүүхэд хамгааллын шуурхай тусламж үзүүлэн ажиллаж байна. Уг төв нь 2017 онд хүүхдийн эрх, хамгаалалтай холбоотой 4490 тохиолдлыг, 2018 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 1320 тохиолдлыг аймаг орон нутгийн гэр бүл, хүүхэд залуучуудын газар /хэлтэс/, хамтарсан багт шилжүүлсэн байна. Мөн “Хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ түр хамгаалах байр”-ыг Засгийн газрын 2017 оны 231 дүгээр тогтоолоор байгуулж, байгуулагдсанаас хойш 0-18 хүртэлх насны 561 хүүхдийг хүлээн авч, хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ үзүүлсэн байна.

Хүүхдийн тусламжийн 108 утас 2017 онд **144.869** дуудлага хүлээн авсны 3173 дуудлагыг аймаг, орон нутгийн ГБХЗХГ, хэлтэс, хамтарсан багт шилжүүлснээс 63%-ийг шийдвэрлэсэн байна.

Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төвд 2018 оны хагас жилийн байдлаар нийт **84.819** дуудлага хүлээн авч утсаар анхан шатны нийгэм-сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээг үзүүлсэн. Үүнээс:

- зорилтот 38.581 дуудлага;
- хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ шаардлагатай 14.035 дуудлага;
- хүүхдийн эрхийн зөрчлийн тухай 1099 дуудлага;
- зөвлөлгөө хүссэн 3585 дуудлага;
- мэдээлэл хүссэн 16.616 дуудлага;
- чимээгүй 10.896 дуудлага;
- санал гомдол 133 дуудлага;
- 27 дуудлагыг хяналтанд буюу хариу үйлчилгээнд холбон зуучилсан.

Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төвд ирсэн сургуулийн орчин дахь үе тэнгийнхний дарамт, хүчирхийлэл, орчны аюулгүй байдал хангалтгүй, багш, сурган хүмүүжүүлэгчдийн зүгээс хүүхэдтэй зүй бус харилцсан зэрэг дуудлагад анализ хийж, туршилтын төслийг шалгуур үзүүлэлтийн дагуу сонгож, 21 аймаг, 9 дүүргийн 31 сургууль дээр хэрэгжүүлж байна. Төслийн хэрэгжилтийн хүрээнд хүүхэд бүрт хүрсэн хөгжлийн хөтөлбөртэй, хүүхэд бүрийн оролцоог хангасан дугуйлан секцтэй, сургуулийн дотоод, гадаад орчны эрүүл, аюулгүй байдал сайжирч, сургууль бүр “Хүүхэд хамгааллын бодлого”-той болох юм. Тус төслийн сайн туршлагыг 2019 онд үндэсний хэмжээний Ерөнхий боловсролын сургуульд (798 сургууль)-д түгээн дэлгэрүүлэх төлөвлөгөөтэй ажиллаж байна.

“Хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төв”-д Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдрийн А/292 тоот тушаалаар батлагдсан журмын дагуу тус төвийн тээврийн хэрэгсэлд тусгай болон гэрлэн дохио хэрэглэж байна.

ГУРАВ.ЦААШИД АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХЭЭР ТӨЛӨВЛӨЖ БУЙ АРГА ХЭМЖЭЭ

Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын асуудлыг гэр бүлд түшиглэн шийдвэрлэх бодлого баримталж, дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг УИХ-д өргөн барьж, батлуулах.
- Эцэг эхийн хариуцлагыг дээшлүүлж, хүүхдээ асрах, хүмүүжүүлэх зөв мэдлэг хандлагад сургах, “Хүмүүжлийн эерэг арга” сургалтыг үндэсний хэмжээнд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллага, ажилтнуудад зохион байгуулж, төрийн бүх шатны байгууллага, хувийн хэвшлийн байгууллагад “Эцэг эхийн зөвлөл” байгуулан ажиллуулах.
- Гэр бүлийн нөхцөл байдал, гэр бүлийн хүчирхийлэл болон хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн нөхцөл байдал, аж байдлын талаар судалгаа, шинжилгээ хийх, баримт нотолгоо бий болгох. Ялангуяа эцэг эхийн хараа хяналтаас гадуурх хүүхдүүд болон сургуульд суух зорилгоор гэрээсээ тусдаа өрх толгойлон амьдарч буй, дотуур байр болон айлд байдаг, малчны хүүхдүүд, уул уурхайтай холбоотой шилжин суурьшигчдын хүүхдүүдийн нөхцөл байдалд судалгаа хийж, хяналт тавьж, эрх нь зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлнэ.
- Гэр бүл, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийг эрт үед илрүүлэх, таслан зогсоох, нөхөн сэргээх үйлчилгээнд хохирогч бүрийг хамруулах, тохиолдол бүрт үзүүлэх илрүүлэлт, нөхцөл байдлын үнэлгээ, тусгай хамгаалалт, сэтгэл зүйн болон хууль зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээг санхүүжүүлнэ.
- Хүүхдийн зусланд хэрэгжүүлэх хөгжлийн хөтөлбөр, төслийг санхүүжүүлэх, хүүхдийн бие бялдар, оюун санаа, нийгэмшихүй, амьдрах ухаан, бие даах чадварыг хөгжүүлнэ.
- Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх хүрээнд хүүхдэд ээлтэй сургалтын орчин нөхцөлийг сайжруулахад чиглэсэн “Жишиг сургууль”-ийн загварыг улсын хэмжээнд ерөнхий боловсролын 31 сургууль дээр хэрэгжүүлж эхэлнэ.
- Төрийн зайлшгүй асрамж, халамж шаардлагатай хүүхдийг төвлөрсөн асрамжийн газарт биш гэр бүл, түүнтэй дүйцэх орчинд төрөл садны болон асралт гэр бүлд өсгөн хүмүүжүүлэх бодлого баримталж, тус үйлчилгээнд шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг шийдвэрлэнэ.
- Байнгын асаргаа, сувилгаа шаардлагатай, хагас, бүтэн өнчин, асран хамгаалагчгүй 0-18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй 80 хүүхэд, залуус Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, асрамж, халамжийн төвүүдэд амьдарч байна. Цаашид эдгээр хүүхэд, залууст байнгын асрамж, халамж, дэмжлэгийн үйлчилгээ үзүүлэх нөөц боломжийг судалж, шийдвэрлэх зэрэг асуудалд анхаарч ажиллана.

ДӨРӨВ. НИЙГМИЙН ХАЛАМЖИЙН САНГААС ХҮҮХДЭД ОЛГОХ ЗАРИМ ТЭТГЭМЖ ТУСЛАМЖ, ХӨНГӨЛӨЛТИЙН ХЭМЖЭЭ

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хангах талаар төрөөс төрөл бүрийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлдэгийн нэг хэлбэр нь дэмжлэг, туслалцаа шаардлагатай байгаа хүүхдүүдэд халамжийн үйлчилгээ үзүүлэх юм. Халамжийн үйлчилгээ нь мөнгөн болон бусад хэлбэртэй байдаг. Энэхүү лавлагаанд хүүхэд болон түүний гэр бүлийг дэмжих дэмжлэгийг хамааруулав.

№	Хууль тогтоомжийн нэр, холбогдох зүйл, заалт	Тэтгэмж авах зорилтот бүлэг	Олгох хугацаа	Тэтгэмжийн хэмжээ
1	Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 13.2	16 хүртлэх насны байнгын асаргаа шаардлагатай хүүхдэд олгох амжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж	Сар бүр	155.000 төг
2	Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 13.2 болон Гэр бүлийн тухай хуулийн 25.5, 74, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 13 дугаар зүйл.	Асаргааны тэтгэмж	Сар бүр	70.000 төг
3	Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 13.5	... гэр оронгүй тэнэмэл өрх, иргэн, 18 нас хүрээгүй байхдаа бүтэн өнчин болсон 18-24 насны иргэнд гэр авахад нь дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор амжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж	Нэг удаа	1.200.000 төг
4	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1	Орон сууцны хөлс болон түлшний үнийн хөнгөлөлтөд олгох мөнгөн тусламж	Жилд нэг удаа	140.000 төг
5	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1.5	Нийслэл болон хот суурин газарт нийтийн тээврийн хэрэгслээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг бүх шатны сургалтын байгууллагад хүргэж өгч, авдаг асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нэг хүнд олгох унааны зардлын хөнгөлөлт	Жилд нэг удаа	200.000 төг
6	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1.7	Дотоодын рашаан сувилалд сувилуулах шаардлагатай дараах хүнд ирж, очих унааны, ор хоногийн зардлыг эрүүл мэндийн даатгалтай иргэний энгийн өрөөний тарифаар тус тус тооцон хөнгөлөлт үзүүлнэ	Жилд нэг удаа	хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд 100 хувь; асран хамгаалагч нэг иргэнд 50 хувь;
7	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1.12.	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь хүүхдийн зусланд амарвал эрхийн бичгийн хөнгөлөлт	Жилд нэг удаа	50 хувь

8	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1.13	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд эмнэлгийн магадлагаагаар дотоодод усан эмчилгээ хийлгэсэн бол эмчилгээний төлбөрийн хөнгөлөлт	Жилд нэг удаа	70 хувь
9	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1.15.	Нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжид заасан оршуулгын тэтгэмж авах эрх үүсээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нас барвал түүний оршуулгын зардлын мөнгөн тэтгэмж	Нэг удаа	1 сая төгрөг
10	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1	18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дотоодод хийлгэсэн протезын үнийг эдэлгээний хугацаа дууссан болон тухайн хүүхдийн өсөлтийн улмаас бие эрхтэнд нь таарахгүй болсон тохиолдолд олгох хөнгөлөлт	Тухай бүр	100 хувь
11	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хуулийн 26.1	26.1.4. 18 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, ... дотоодод хийлгэсэн болон худалдан авсан ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн үнийг нөхөн олгох хөнгөлөлт	Гурван жилд нэг удаа	100 хувь
12	Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6.1	Жирэмсэн болон нярай, хөхүүл хүүхэдтэй эхийн тэтгэмжийг эхэд жирэмсний 5 сартайгаас эхлэн 12 сарын хугацаанд	Сар бүр	40.000 төг
13	Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6.2	Төрүүлсэн 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эхийн хүүхэд асарсны тэтгэмж	Сар бүр	50.000 төг
14	Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6.3	2 ихэр хүүхэд төрүүлж эсэн мэнд өсгөж байгаа өрх, иргэнд олгох амжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж	Нэг удаа (хүүхэд тус бүрт)	1 сая төгрөг
15	Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6.3	3 болон түүнээс дээш ихэр хүүхэд төрүүлж эсэн мэнд өсгөж байгаа өрх, иргэнд олгох амжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж	Нэг удаа (хүүхэд тус бүрт)	3 сая төгрөг
16	Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6.4	3 болон түүнээс дээш тооны 18 хүртлэх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх (эцэг)-д олгох амжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж	Улиралд	240.000 төг
17	Засгийн газрын 2017.01.18-ны өдрийн 18 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж олгох журам”	Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж-Монгол Улсын 0-18 насны босго шугамаас доогуур эрэмблэгдсэн өрхийн хүүхэд бүрд бэлэн мөнгөөр олгоно.	Сар бүр	20.000 төг

ТАВ. МХЕГ-ААС ХҮҮХЭД ХАМГААЛАЛ, АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР ХИЙСЭН АЖЛЫН ТАЛААР²⁵⁶ (2018-09-11-ний байдлаар)

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлаар хяналт тавих эрх бүхий төрийн байгууллагуудын нэг бөгөөд тус бүрэн эрхийнхээ хүрээнд өөрийн харьяалах асуудлуудаар хяналт шалгалтын ажлыг шат дараатай хэрэгжүүлж байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгаалал, тусгай хяналтын газар болон Эрүүл мэнд, боловсрол, соёлын хяналтын газраас хүүхэд хамгаалал, аюулгүй байдлын чиглэлээр дараах хяналт шалгалт, тандан судалгааг хийж гүйцэтгэсэн байна.

- **Унаач хүүхдийн асуудлаар:**

Улсын хэмжээнд зохион байгуулагдсан үндэсний баяр наадмын хурдан морины уралдааны унаач хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангуулах урьдчилан сэргийлэх хяналт шалгалтыг зохион байгуулсан. Тус шалгалтаар баяр наадмаар нийт 51917 морийг 28238 хүүхэд унаж уралдсанаас

- морьноос унасан-330 /125 хүүхэд хөнгөн гэмтэл, 11 хүүхэд хүнд гэмтсэн/
- 7 нас хүрээгүй уралдааны морь унасан-20
- дуулга өмсөөгүй-336
- хамгаалах хэрэгсэлгүй-183
- морины хэрэгсэлгүй-330
- гурвалсан гэрээ байгуулаагүй-4771
- даатгуулаагүй-1174 хүүхэд уралдаанд оролцуулсан зөрчил илэрсэн байна.

2018 оны тайлангийн дүн мэдээг 2017 онтой харьцуулахад мориноос унаж нас барсан хүүхэд байхгүй, мориноос унасан хүүхдийн тоо 282, хөнгөн гэмтэл авсан хүүхдийн тоо 39-өөр тус тус буурсан байна.

Хамгаалах хувцас хэрэгслийн хувьд дуулга өмссөн хүүхдийн тоо 98.8 хувь, хамгаалах хэрэгсэл өмссөн хүүхдийн тоо 99.3 хувь, морины хэрэгслийн бүрэн бүтэн шаардлага хангасан морьдын тоо 99.1 хувьд хүрсэн нь осол, гэмтэл буурах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

- **Хүүхдийг тэвчишгүй хөдөлмөрийн асуудлаар**

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын 2018 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу албан бус секторт ажиллаж байгаа хүүхдийн талаарх тандалт судалгаа хийсэн. Судалгаагаар 495 хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байгаагаас бичил уурхайд 20 хүүхэд, худалдаа үйлчилгээ буюу захуудад 82 хүүхэд, барилга угсралтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллагад 8 хүүхэд, ХАА, газар тариаланд 367 хүүхэд, зам тээврийн салбарт 6 хүүхэд, 12 хүүхэд нь хог хаягдлын цэг болон гудамжинд худалдаа эрхэлж байсан.

²⁵⁶Мэргэжлийн Хяналтын Ерөнхий газрын товч мэдээлэл

Дээрх хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийг насаар нь авч үзвэл 5-9 настай 9 хүүхэд, 10-14 настай 81 хүүхэд, 15-17 настай 405 хүүхэд байгаагаас эмэгтэй 83, эрэгтэй 412 хүүхэд тус тус ажиллаж байна. Үүнээс 236 хүүхэд нь сургууль завсардсан байна.

Хөдөлмөрийн сайдын 2016 оны А/36 тоот тушаалаар батлагдсан “Насанд хүрээгүй хүн ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалт” болон ОУХБ-ын “Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай” 182 дугаар Конвенцод заасан хүүхдийн тэвчишгүй хөдөлмөр эрхэлж байгаа 27 хүүхэд байна.

Хөдөлмөр эрхэлж байгаа насанд хүрээгүй хүүхдүүд нь ажлын цагийг богиносгож ажиллуулах, ээлжийн амралт олгох тухай “Хөдөлмөрийн тухай” хуулийн 71 дүгээр зүйлийн 71.1 дэх “Долоо хоногийн ажлын цаг нь 14-15 насны ажилтанд 30 цаг хүртэл, 16-17 насны болон хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтанд 36 цаг хүртэл байна”, мөн хуулийн 79 дүгээр зүйлийн 79.3-д “18 насанд хүрээгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтны ээлжийн үндсэн амралтын хугацаа ажлын 20 өдөр байна” гэсэн заалтуудыг тус тус зөрчсөн байна.

- ***Боловсролын байгууллагын орчны асуудлаар***

Нийслэлийн засаг даргын 2018 оны 02 тоот албан даалгавраар дүүргүүдийн боловсролын байгууллагатай хамтран ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэг, нийтийн эзэмшлийн биеийн тамирын болон хүүхдийн тоглоомын талбайн орчны аюулгүй байдал тэнд ашиглагдаж байгаа хөдөлгөөнт болон хийлдэг тоглоом, тоног төхөөрөмжүүдэд хяналт шалгалтын ажлын хийжээ. Үүнд 44 сургууль, 60 цэцэрлэг, нийтийн эзэмшлийн биеийн тамирын болон хүүхдийн тоглоом талбай 45, тоглоом тоглуулж буй 2 аж ахуйн нэгж байгууллага, 13 иргэний 34 тоглоомын талбайг хамруулсан. Шалгалтаар дараах зөрчлийг илрүүлсэн байна.

Сүхбаатар дүүргийн 28 цэцэрлэгээс камергүй-14, авто замын аюулгүй байдал хангагдаагүй-36, гэрэлтүүлэггүй-20, сүүдрэвч хөдөлгөөнтэй-15, тоглоомын хашааны бүрэн бүтэн байдал алдагдсан суурь нь хөдөлгөөнтэй-17, тоглоомын талбайгүй-22, тоглоомын талбайн аюулгүй байдлын шаардлага хангаагүй-6 сургууль цэцэрлэг байна.

Шалгалтаар хүүхдийн тоглоомын талбайн боолт эрэг суларсан, гулсуурын шат нь эвдэрсэн, цахилгааны шитний хайрцаг таггүй, цоожгүй, зарим айл өрхийн цахилгаан шит ил, бороо усны хамгаалалтгүй утаснууд нь ил задгай аюул, осол гарах, эрсдэл үүссэн зөрчлүүд илэрсэн байна. Мөн цэцэрлэгүүдийн гаднах камер шаардлага хангахгүй, ашиглалтын үед засвар үйлчилгээ хийж аюулгүй байдлыг хангуулаагүй, аюулгүй ажиллагааны зааварчилгааг боловсруулж мөрдүүлээгүй, анхааруулга санамж байршуулаагүй, хаалт хамгаалалтгүй зөрчлүүдийг илрүүлсэн байна.

Тус хяналт шалгалтаар нийт 398 зөрчил илрүүлж, илэрсэн зөрчлийг арилгуулахаар 151 байгууллагад мэдэгдэл хүргүүлж, хүүхдийн тоглоомын аюулгүй байдал, гал, цахилгааны аюулгүй байдлыг хангаагүй 6 иргэнд нийт 1.800.0 сая төгрөгийн торгууль ногдуулан бүрэн барагдуулсан байна.

• **Боловсролын хяналтын асуудлаар**

Хичээлийн шинэ жилийн бэлтгэл ажлыг шалгахад сургууль, цэцэрлэгийн сургалт, хүмүүжлийн бэлтгэл ажил бүрэн хангагдаагүй. Хөрөнгө санхүү болон шинээр баригдаж буй барилгын чанараас шалтгаалж, сургалтын орчин нөхцөлтэй холбоотой зөрчил өмнөх онтой харьцуулахад 5 хувиар буурсан. Тухайлбал:

Өнгөрсөн хичээлийн жилд сургууль, цэцэрлэгийн засварын ажлын дуусаагүй шалтгаанаар 9 дүгээр сарын 1-ний өдөр хичээл эхлүүлэх боломжгүй 9 сургууль цэцэрлэг байсан бол энэ хичээлийн жилд 14 сургууль, цэцэрлэг байна. Энэ нь тендер хугацаа алдаж зарлагддаг, зуны турш засварын байдалд тавигдах хяналт дутмаг байдагтай холбоотой байна. Шалгалтаар:

- Шалгалтанд хамрагдсан цэцэрлэгүүдийн 154 буюу 55.9% нь нэг багшид ногдох хүүхдийн тоо, нэг ангид байх хүүхдийн тоо, нэг хүүхдэд ногдох талбай болон ариун цэврийн нэг тоноглолд ногдох хүүхдийн тоо эрүүл ахуйн нормоос 1-2 дахин их байгаа нь Сургалт хүмүүжлийн байгууллагын барилга байгууламжийн норм ба дүрэм БНБД II-66-88-ийн 5.1 дэх заалт, “Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, дотуур байрны ус, ариун цэвэр, эрүүл ахуйд тавигдах норм, шаардлагын 2.1.11, 3.1.8, “Хүүхдийн цэцэрлэгийн үлгэрчилсэн дүрэм”-ийн 2.3 дахь заалтыг;
- Цэцэрлэгийн гадна талбайн тоглоом, тоног төхөөрөмж нь хүүхдийн нас, биеийн онцлогт тохирсон, аюулгүй байдлыг хангасан, хүүхдийн хөгжлийн гол хэрэгсэл болсон тоглоом, наадгай дутагдалтай, сургалтад шаардлагатай техник хэрэгслэл, тоног төхөөрөмж, хөгжмийн зэмсэгийн хангамж 96 цэцэрлэг буюу 34.9%-д хангагдаагүй байгаа нь “Боловсролын тухай” хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.1, 42.4, “Хүүхдийн тоглоомын аюулгүй байдал ISO8124:2011” стандарт, “Хүүхдийн цэцэрлэгийн аюулгүй байдлын дүрэм”-ийг; СӨБ-ын тухай хуулийн 15.1 дэх заалтыг;
- Нийслэлд 51, орон нутагт 83 нийт 134 цэцэрлэгт мэргэжлийн бус багш ажиллаж байгаа нь Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1 заалтыг;
- Шалгалтад хамрагдсан цэцэрлэгүүдийн 75% нь хөгжмийн заал, кабинетгүй, биеийн тамирын хичээлийн зориулалтын заалгүй, шаардлага хангасан биеийн тамирын гадаа талбайг сургалтад ашигладаггүй нь биеийн тамир, хөгжмийн боловсролын стандарт хангагдахгүй, хүүхдийн авъяас чадварыг нээх, хөгжүүлэх нөхцөл боломж бүрдэхгүй байна.

- Төрийн өмчийн цэцэрлэгийн 80 гаруй хувь нь нэг ангид байх хүүхдийн тоо их, нэг багшид ноогдох хүүхдийн тоог 65-78 болгож, багшийн ачааллыг 3 дахин нэмэгдүүлсэн нь сургалтыг хэвийн явуулах боломжгүй, хүүхдийн эрүүл, мэндэд болзошгүй эрсдэл үүсгэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн, хууль бус төлбөр хураамж авах, хүүхэд эрүүл ахуйн зөв дадлыг олгодоггүй гэх мэт хууль зөрчсөн асуудлууд гарахад нөлөөлж байна.
- Цэцэрлэгийн барилгын хүчин чадлаас хүүхдийн тоо 1.6-2 дахин ихэссэн, төрийн бус өмчийн цэцэрлэгүүд мэргэжлийн багшаар хангагдаагүй, анги, танхимд физик хэмжилтээр 1.5-2 хүүхдэд ногдох талбай, эдэлбэр газрын хэмжээ эрүүл ахуйн нормоос 0.6-0.7 дахин багассан, ангийн чийглэг, эрүүл ахуйн зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс бага, төрийн бус өмчийн цэцэрлэгүүд нь түрээсийн байранд байрладаг тул байрыг өөрчлөн засварлах боломжгүй, хөрөнгө санхүүгээс хамаарч шаардлагатай өрөө тасалгааг гаргах, тоног төхөөрөмж шинэчлэх, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэхэд хүндрэлтэй, урсгал засвар хийгддэг ч шаардлагын хэмжээнд хүрдэггүй зэрэг нь дээрх зөрчлүүд гарах шалтгаан нөхцөл болж байна.
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн анги дүүргэлт дунджаар баруун аймгуудын төвд 54, төвийн бүсэд 42, зүүн аймгуудад 40, Нийслэлд 59 хүүхэдтэй байна. Энэ нь БСШУ-ны сайд, НХХ-ийн сайд, Сангийн сайдын хамтарсан 2007 оны 307/91/237 дугаар “Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн ажлын норм тогтоох, багш, зарим албан тушаалтны цалин хөлсийг тооцож олгох журам батлах тухай” тушаалын 1.4 дэх заалтыг зөрчиж байна.
- 2016-2017 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын сургуульд мэргэжлийн бус 1139 багш ажиллаж байгаагийн 62.1 хувь нь орон нутагт, 37.9 хувь нь Нийслэлд байна. Хяналт шалгалтын үр дүнд мэргэжлийн бус багшийн тоо 348-аар буурсан боловч энэ хичээлийн жилд 791 мэргэжлийн бус багш байна. Мэргэжлийн бус багшийн 36 хувь нь бага ангийн, 30 хувь нь байгалийн ухааны, 24 хувь нь дуу хөгжим, 10 хувь гадаад хэлний багш нар байна.

Зөрчил буурахгүй байгаа шалтгаан нь нэг талаас багш мэргэжлээр сургууль төгсөгчид багшаар ажиллах эрхийн шалгалтад тэнцэхгүй, нөгөө талаас сургууль, цэцэрлэгийн удирдлагууд аймгийн боловсрол, соёл урлагийн газарт дутагдалтай байгаа багшийн захиалга ирүүлдэггүй, багш дутагдалтай байгаа сумдын сургуулийн ажлын байрны сонгон шалгаруулалтад оролцох хүнгүй байх тохиолдолтой холбоотой.

- Сургалтын чанарт хяналт тавих зорилгоор 2017-2018 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын сургуулийн 5, 9, 12 дугаар ангийн Монгол хэл, Математикийн хичээлийн стандартын хэрэгжилтэд хяналт хийхэд суралцагчдын мэдлэг, чадварын гүйцэтгэл 74 хувьтай, сургалтын чанар 59 хувьтай үнэлэгдлээ.

Хяналт шалгалтаар илэрсэн нийт зөрчлийн 49.3% нь боловсролын байгууллагуудад сургалтын орчинтой холбоотой зөрчил эзэлж байгаа нь сургалтын байгууллагуудын сургалтын орчин хэвийн үйл ажиллагаа явуулах шаардлага хангахгүй байгааг харуулж байна. Боловсролын салбарт мэргэжлийн багшгүй, нэг ангид байх хүүхдийн тоо хүчин чадлаас хэтэрсэн, сургалтын орчин нөхцөлд багш суралцагчийн эрүүл аюулгүй байх нөхцөл бүрэн бүрдэхгүй, сурах бичгийн агуулга алдаатай байх зэрэг нь боловсролын чанар, хяналт шалгалтаар илэрч байгаа зөрчил, дутагдал гарахад нөлөөлж байна.

• **Хүүхэд өсвөр үеийн эрүүл ахуй, халдвар хамгаалалын чиглэлээр**

Сургууль, цэцэрлэгийн дотоод орчны агаарын чанарт үнэлгээ өгөх хяналт шинжилгээ хийсэн талаар:

Хяналт шинжилгээнд нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж байгаа нийт 31 сургууль, цэцэрлэгийг хамруулж, үнэлгээ дүгнэлт өгсөн. Хяналт шинжилгээний дүнгээр:

1. Нэг ангид суралцдаг хүүхдийн дундаж тоо сургуульд 31, цэцэрлэгт 47, хичээлийн танхимын дундаж талбайн хэмжээ сургуульд 47 м.кв, цэцэрлэгт 43 м.кв, сургалтын танхимын дундаж эзлэхүүн сургуульд 142 м.куб, цэцэрлэгт 120 м.куб, 1 хүүхдэд ноогдох талбайн хэмжээ 16 /62%/ сургуулийн 16 ангид бага, 13 цэцэрлэгийн 39 цэцэрлэгт бага байна.

- Ангийн агаарын температур сургуульд 5-7, цэцэрлэгт 1-8 градусаар их,
- Агаарын чийглэг сургуульд 17-35%, цэцэрлэгт 13.5-23%-иар бага,
- Ангийн агаарт нүүрсхүчлийн хийн хэмжээ сургуульд 2%-55.2%, цэцэрлэгт 8.2%-52.6% их,
- Нарийн ширхэглэгт тоосонцорын /PM2.5/ хэмжээ стандартад заасан ЗДХ-ээс 5 сургуулийн 5 ангид 0.4- 27%, цэцэрлэгийн 4 ангид 0.16-2 дахин их, дотоод орчны агаарын бохирдолт ихтэй байгаа нь амьсгалын замын халдварт өвчин тархах, хүүхдийн суралцах орчин эрүүл ахуйн шаардлага хангахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж байгааг тогтоосон.

Хяналт шинжилгээний дүнгээр цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар Шадар сайд, ЭМЯ, БСШУСЯ-нд орчны эрүүл мэндийн чиглэлээр хяналт, судалгаа, шинжилгээ хийх лабораторийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, агаар дахь хүнд металл болон тоосонцорын бүрэлдэхүүнийг тодорхойлох багаж төхөөрөмжөөр хангах асуудлыг шийдвэрлэж бодлого зохицуулалтын арга хэмжээ авах, гадаад дотоод орчны агаарт химийн хорт бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээг тогтоосон стандарт боловсруулж батлуулах, шинээр баригдаж буй сургууль, цэцэрлэгийн барилгыг анх барихад барилга байгууламжийн норм, дүрмийн дагуу бариулахад анхаарах талаар албан бичиг хүргүүлсэн байна.

• **Сургууль, цэцэрлэгийн ундны усны чанар, аюулгүй байдлын чиглэлээр:**

Тус шинжилгээнд аймаг, нийслэлийн 379 сургууль, цэцэрлэг хамрагдсан. Ундны уснаас 483 дээж авч хими, нян судлалын шинжилгээнд хамруулахад 18.6%-д нь нянгийн тоо стандартад заасан хэмжээнээс их, 7.2%-д гэдэсний бүлгийн эмгэг төрөгч E.Coli илэрсэн байна. Нийслэлийн сургууль, цэцэрлэгийн усны шаардлага хангаагүй дээжийн 60% нь хэсгийн, 40% нь зөөврийн ус хангамжтай байна.

Химийн шинжилгээгээр хатуулаг, магни, кальци, төмөр, сульфат, хлорид, аммиак, нитрат, нитрит гэсэн үзүүлэлтээр шинжлэхэд 27 худгийн ус магни, 38 худгийн ус нитрит, 2 худгийн ус аммиак, 14 худгийн ус хатуулаг, 8 худгийн ус кальци, 11 худгийн ус нитрат, 1 худгийн ус хлорид, 5 худгийн ус төмөр нийт 106 /21.9%/ худгийн ус стандартын шаардлага хангахгүй гарсан байна.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн 1-5 дугаар ангийн сурах бичиг эрүүл ахуйн шаардлага, монгол хэлний сурах бичгийн агуулга, стандартын шаардлага хангаж буй эсэх талаар:

Тандалт судалгаанд 133 сургуулийн сурах бичгээс түүвэрлэн 1956 сурах бичгийг хамруулан тандалт судалгаа хийж, үнэлгээ дүгнэлт өгсөн.

Мөн сурах бичиг тус бүрийн жин, нэг өдөрт авч явж буй номны нийт хэмжээ, сурагчийн цүнхний хэмжээ зэргийг хэмжиж үзэхэд сурагчийн цүнхний нийт жин:

- o 1-р ангид 3.28 ± 0.6 кг,
- o 2-р ангид 3.85 ± 0.9 кг,
- o 3-р ангид 3.74 ± 0.9 кг,
- o 4-р ангид 5.42 ± 0.8 кг,
- o 5-р ангид 4.83 ± 0.8 кг байна.

Сурагчийн цүнхний жинг сурагчдын биеийн жинтэй харьцуулахад биеийн жингийн 12.4- 20.5%-ийг эзэлж байгаа нь ДЭМБ-ын зөвлөмж хэмжээнээс 1.24-2.05 дахин их байна. Сурагчийн цүнхний нийт жингийн 30 хувийг цүнхний жин, 42.8 хувийг номны жин, 27 хувийг дэвтэр, үзэг, бал, харандаа, үдийн цайнд хэрэглэдэг аяга, таваг бусад эд зүйлс эзэлж байгааг тогтоосон.

Сурах бичгийг огт цэвэрлэж халдваргүйжүүлдэггүй, дамжуулан хэрэглэдэг, багш нараас авсан асуумж судалгааны дүнгээр сурах бичигт тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага, тэдгээрт цэвэрлэгээ, халдваргүйтгэл хийх, хүүхдийн бие махбодид үзүүлэх хор уршгийн талаарх мэдлэг хангалтгүй байна.

Тандалт судалгааны дүнг цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар БСШУСЯ-нд 7, Боловсролын эрдэм шинжилгээ, арга зүйн байгууллагад 1, МХГ-ын түвшинд 4, сурах бичгийн хэвлэлийн үйлдвэрүүдэд 2, ЕБС-иудын удирдлагуудад 6 заалт бүхий санал боловсруулж хүргүүлсэн.

• **Импортын хүүхдийн тоглоомийн талаар:**

Импортын хүүхдийн тоглоомын хяналт шинжилгээг Замын-Үүд, Алтанбулаг, Буянт-Ухаа хилийн боомт, Улаанбаатар хотын гүний терминалиудаар нэвтрэх үед болон нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй томоохон зах, худалдааны төв, төлөвлөгөөт, төлөвлөгөөт бус хяналт шалгалтад хамрагдсан хүүхдийн цэцэрлэгүүдэд хэрэглэгдэж байсан хүүхдийн тоглоомуудыг хамруулсан.

Хяналт шинжилгээний дүнгээр:

Буянт-Ухаа, Замын-Үүд, Алтанбулаг, Хавирга боомт, нийслэлийн АБТЭМА, Ти Ай ложистик, Интердесижн, Материал импекс, Прогресс транс, Монгол транс гүний гаалийн хяналтын бүсээр нэвтэрсэн болон 39 аж ахуйн нэгж, 27 иргэний 10 улсаас импортолсон 182,7 тн, 18951 ширхэг хүүхдийн тоглоом, нийслэлд хүүхдийн тоглоом худалдаалдаг худалдааны газар, 155 цэцэрлэгт хэрэглэж буй тоглоомоос дээж авч шинжилгээнд хамруулахад стандартын шаардлага хангасан дүнтэй гарсан байна. Гэвч БНХАУ-аас хувь хүн гарал үүсэл нь тодорхойгүй, эрүүл ахуйн баталгаажилтгүй тоглоомыг хяналт шалгалтад хамруулахгүйгээр импортлон зах зээлд худалдаалж байгаа нь хүүхдийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлийг үүсгэж болзошгүй байна.

Хяналт шалгалтын явцад сургууль, цэцэрлэг, дотуур байр, их дээд сургуульд эрүүл ахуй, халдвар хамгааллын нөхцөлийг шалгах хяналтын хуудсаар тус тус эрсдэлийн үнэлгээ хийхэд 314 буюу 47,4% нь “бага эрсдэлтэй”, 285 буюу 30,5% нь “дунд эрсдэлтэй”, 63 буюу 9.5% нь “их эрсдэлтэй” үнэлэгдсэн байна. Хяналт шалгалтын явцад нийт 167 объектийн эрсдэлийн түвшин буурсан байна.

Цэцэрлэг болон сургуулийн дотуур байрны хүүхдийн хоолны илчлэг, тэжээллэг байдалд хяналт шинжилгээ хийсэн дүнгээс:

Хяналт шинжилгээнд 2018 оны төлөвлөгөөт хяналт шалгалт, зөвлөн туслах үйлчилгээнд хамрагдахаар зарлагдсан объектийн 59.9 хувь буюу 40 сургуулийн дотуур байр, 96 цэцэрлэгийг хамруулсан. Хяналт шинжилгээний дүнгээр:

1. Цэцэрлэг, дотуур байрны хүүхдэд өдөрт өгч буй сүү, сүүн бүтээгдэхүүний хэрэглээ ЭМС-ын 2014 оны 113 дугаар тушаалаар батлагдсан зөвлөмж хэмжээнээс 1.1-2.2 дахин, гурилан бүтээгдэхүүний хэрэглээ 1-1.6 дахин, хүнсний ногооны хэрэглээ 1.4-1.7 дахин, жимс, жимсгэний хэрэглээ 3.3-4.1 дахин тус тус бага, мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэглээ 1.08-1.2 дахин, төрөл бүрийн будааны хэрэглээ 1.5-1.6 дахин, чихэрлэг зүйлсийн хэрэглээ 1.4-1.5 дахин тус тус их байна.
2. Цэцэрлэг, дотуур байрны хүүхдийн хоолны уургийн хэмжээ 1.2, өөх тосны хэмжээ 1.1, нүүрс усны хэмжээ 1.2-1.3 дахин тус тус бага, өдөрт дунджаар 1038.6-1972.4 ккал илчлэгтэй хоол хүнсийг өгч байгаа нь ЭМС-ын 2014 оны 113 дугаар тушаалаар батлагдсан зөвлөмж хэмжээнээс 310.6-357 ккал-иар бага байна.

- **Өдөр өнжүүлэх, хүүхэд харах үйлчилгээ эрхлэгч байгууллагуудын эрүүл ахуй чиглэлээр:**

Тандалт судалгаанд аймаг, нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй 94 өдөр өнжүүлэх бүлэг, 259 хүүхэд харах үйлчилгээ эрхлэгчдийг хамрууллаа. Тандалт судалгааны дүнгээр:

1. Хүүхэд харах үйлчилгээ эрхэлж буй газруудын 82.2 хувь их, дунд эрсдэлтэй, гадна орчин, барилга байгууламжид тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 25.9 хувь, усан хангамж, ариун цэврийн байгууламжид тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 37.8 хувь, байрны эрүүл ахуйн шаардлагын хэрэгжилт 38.4 хувь, хоол үйлдвэрлэлд тавигдах шаардлагын хэрэгжилт 37.2 хувьтай, дотоод хяналт шалгалтын хэрэгжилт 5.2 хувьтай байгаа нь хамрагдаж буй хүүхдүүдийн дунд халдварт өвчин гарах, дамжин тархах эрсдэл үүсч болзошгүй байна.
2. Өдөр өнжүүлэх бүлгийн 80.9 хувь нь их, дунд эрсдэлтэй, 73.6 хувь зориулалтын бус шаардлага хангахгүй байранд үйл ажиллагаа явуулж байгаа ба 52.6% нь ариун цэврийн тоног төхөөрөмж хүрэлцээгүй, өдөр тутмын цэвэрлэгээ, халдваргүйтгэл хангалтгүй, дотооддоо хяналт тавьж ажилладаггүй, эрх зүйн зохицуулалт дутмаг, мөрдөж ажиллах стандарт, дүрэм, журам байхгүй нөхцөлд үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй байна.
3. Боловсролын тухай хуулийн 18.5-д “өдөр өнжүүлэх үйлчилгээ эрхлэхэд тавих нийтлэг шаардлагыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална” гэж заасан боловч өнөөг хүртэл тодорхой эрх зүйн зохицуулалт байхгүй, өдөр өнжүүлэх бүлэгт тавигдах нийтлэг шаардлага батлагдаагүй, хаанаас зөвшөөрөл олгогдох нь тодорхойгүй байгаад анхаарал хандуулж шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Тандалт судалгааны явцад нийт 136 зөрчил илэрснээс 45 хувийг газар дээр нь мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгч арилгуулах арга хэмжээ авч, 6 албан шаардлага хүргүүлсэн.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Монгол Улсын ОУ-ын гэрээ, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, <http://www.legalinfo.mn/law/details/1276?lawid=1276>
- “Хүүхдийг хүмүүжүүлэх эсрэг арга” ном Дэлхийн Зөн Монгол ОУБ, 2017 он
- Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хуулийн вэб сайт, 2016 <http://legalinfo.mn/law/details/12393>
- Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хуулийн вэб сайт, 2016 <http://legalinfo.mn/law/details/12393>
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Хуулийн вэб сайт, 2017 <http://legalinfo.mn/law/details/12393>
- Эрүүгийн хууль (шинэчилсэн найруулга), Хуулийн вэб сайт, 2015 <http://www.legalinfo.mn/law/details/11634>
- Зөрчлийн хууль (шинэчилсэн найруулга), Хуулийн вэб сайт, 2017 <http://www.legalinfo.mn/law/details/12695>
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц http://www.forum.mn/res_mat/2012/UNDP%20konwenzi_book.pdf
- Хүүхдийн бие махбодийн шийтгэл устгах даян дэлхийн санаачилга <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=21&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjqn6am64zeAhXuxlkKHZzLCX4QFjAUegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mn-nhrc.org%2Ffiles%2FDon%2F0hit%2520anyone.doc&usq=AOvVaw1geYjGK9Jnc8WhsGDMw6YP>
- Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын үндэсний тавдугаар тайлан илтгэл, Засгийн газар, 2014 он
- Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын Засгийн газрын 5 дугаар тайланд өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж, ХНХЯ, 2017 он
- “Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн өнөөгийн байдал” илтгэл, ХЭҮК-ын гишүүн П.Оюунчимэг
- Засгийн Газрын Хэрэг Эрхлэх газрын танилцуулга
- Хөдөлмөр, Нийгмийн Хамгааллын Яамны тайлан
- Мэргэжлийн хяналтын Ерөнхий газрын товч мэдээлэл
- Гэр бүл хөгжлийн газрын тайлан
- Авто зам дахь хүүхдийн аюулгүй байдал, осол гэмтлийн нөхцөл байдлын үнэлгээ,
- НҮБ-ын Хүүхдийн сан, 2018 он
- Дэлхийн Зөн Монгол, ОУБ
- Цагдаагийн ерөнхий газар, 2018 оны 5 дугаар сар
- ЦЕГ-ын мэдээллийн сан, 2017-2018 оны хагас жил
- Үндэсний статистикийн хороо www.nso.mn
- Статистикийн мэдээ www.1212.mn